

HELSINKI • KRUUNUNHAKA • KORTTELI 2

SELVITYS ARKEOLOGISISTA TUTKIMUKSISTA

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY 2020

K2

HELSINKI • KRUUNUNHAKA • KORTTELI 2

SELVITYS ARKEOLOGISISTA TUTKIMUKSISTA

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY 2020

Sennottti

ARKKITEHTITOIMISTO SCHULMAN OY

Tilaaaja: Senaatti-kiinteistöt

Tekijät: Päivi Hakanpää, Johanna Luhtala, Heidi Seesto

Valokuvat ja piirustukset © Arkkitehtitoimisto Schulman Oy, Helsingin kaupungin museo, Kansallisarkisto, Museovirasto, Ruotsin sota-arkisto, Ruotsin valtionarkisto, Uppsalan yliopisto kirjasto

Valokuvat ellei toisin mainita Arkkitehtitoimisto Schulman Oy

Kansikuva: Helsingin kaupunkimittaus 1696/1707. RA420571:02:0027:00001.

I. painos

ISBN 978-952-368-071-5 (painettu)

ISBN 978-952-368-072-2 (pdf)

Kirjapaino Grano Oy, Jyväskylä

Helsinki / Kruununhaka kortteli 2

Kiinteistötunnus 091-001-0002-0001, 091-001-0002-0004 ja 091-001-0002-0005

Kirkkokatu 12–14, Ritarikatu 4–8, Hallituskatu 3–5 ja Snellmaninkatu 3–7

00170 Helsinki

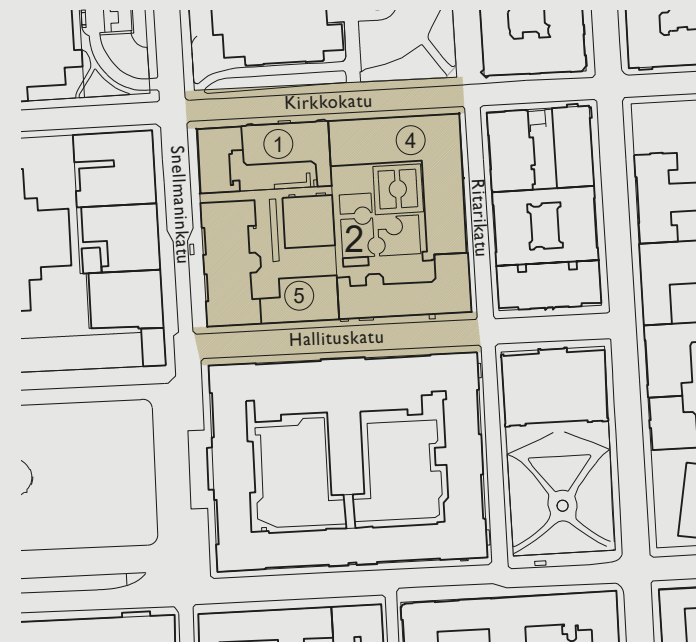
Omistaja: Suomen valtio, Senaatti-kiinteistöt

Suojelutilanne: Asetus 480 / 85, muinaismuistolaki (295 / 1963)

Pinta-alatiedot: Korttelin nro 2 pinta-ala 8685 m²

Kirkkokadun osuus 1725 m²

Hallituskadun osuus 1861 m²

SISÄLLYS

Johdanto	7
Selvityksen menetelmät ja lähdeaineistot	8
Kallioisesta niemestä valtakunnan pääkaupungiksi	
Kaupungin siirto Vironniemelle 1640-luvulla	10
Kaupunki 1600- ja 1700-luvuilla	12
Suomen pääkaupunki ja uusi asemakaava	16
Tontti nro 1	
Tontin asutushistoria	18
Nykytilanne	20
Arkeologiset tutkimukset ja säilyneisyys	22
Tontti nro 4	
Tontin asutushistoria	24
Nykytilanne	26
Arkeologiset tutkimukset ja säilyneisyys	28
Tontti nro 5	
Tontin asutushistoria	30
Nykytilanne	32
Arkeologiset tutkimukset	34
Kirkkokatu ja Hallituskatu	
Asutushistoria ja vanhat katulinjat	38
Nykytilanne	40
Arkeologiset tutkimukset ja säilyneisyys	42
Säilyneisyys	44
Lähdeviitteet	46
Lähteet	49

JOHDANTO

Helsingin kaupunki siirrettiin 1640-luvulla Vanhankaupunginlahden rannalta Kruunuvuorenselän ja Kluuvinlahden väliselle Vironniemelle. Tulliaidan ympäröimälle kallioiselle niemelle suunniteltu ruutuasemakaava ei maaston vuoksi toteutunut kokonaan. Kaupunkia kohdanneet tautiepidemiat ja sotatoimet verottivat 1700-luvun alussa väkiluvultaan pientä puukaupunkia. Tulipaloista ja linnoitussuunnitelmista huolimatta kaupungin asemakaava pysyi lähes ennallaan 1600-luvun lopulta 1800-luvun alkuun asti. Pääkaupungin siirto vuonna 1812 Turusta Helsinkiin käynnisti mittavan asemakaavan uudistyön ja rakennustoiminnan.

Tämä selvitys koskee Kruununhaan kaupunginosan korttelin nro 2 (Metsäsika) arkeologisia tutkimuksia. Kortteli rajautuu etelässä Hallituskatuun, lännessä Snellmaninkatuun, pohjoisessa Kirkkokatuun ja idässä Ritarikatuun. Tässä yhteydessä käsitellään myös kortteliin nro 2 rajautuvat Hallituskadun ja Kirkkokadun osuudet jalkakäytävineen. Selvitys arkeologisista tutkimuksista koskee ajanjaksoa 1640-luvulta vuoteen 1800. Tavoitteena on tarkentaa ja päivittää Museoviraston vuonna 2002 tekemää kaupunkiarkeologista inventointia ja arvioida sekä määritellä todennäköiset muinaisjäännösalueet, jotta tulevaisuudessa rakennushankkeissa voidaan varautua toimenpiteisiin ennen rakentamisen aloittamista.

Korttelista on vuonna 2020 valmistunut Livady Oy:n laatima rakennushistoriaselvitys, jossa on selvitetty korttelin rakennushistoria 1800-luvun alusta nykypäivään asti. Lisäksi Kirkkokatu 12:sta (Arkkitehdit Mustonen Oy 2004) ja Arppeanumista (Arkkitehtitoimisto Okulus Oy 2014) on erilliset rakennushistoriaselvitykset.

Vironniemen kaupungin vanhimmat maakerrokset ja rakenteet

ovat olleet arkeologisena tutkimuskohteena 1970–1980-luvuilta lähtien. Ensimmäiset Metsäsian korttelin nro 2 varhaisvaiheisiin liittyvät esineet päätyivät museoon 1900-luvun alussa, mutta varsinaisia arkeologisia tutkimuksia korttelissa on tehty vasta 100 vuotta myöhemmin 2000-luvun alussa Arppeanumin perusparannustöiden yhteydessä. Tuolloin arkeologisesta valvonnasta vastasi Helsingin kaupunginmuseo. Suurin osa korttelin pinta-alasta oli kaivettu ilman tutkimuksia jo 1970-luvun alkupuolella.

Kruununhaan kortteli nro 2 ympäröivine katuineen on osa *Vironniemen Helsingin vanha asemakaava-alue* -nimistä muinaisjäännöstä (Muinaisjäännöstunnus 1000006099), joka on rauhoitettu muinaismuistolaki (295/1963). Muinaismuistolaki koskee ensisijaisesti ennen 1700-lukua perustettuja kaupunkeja ja niiden isoonvihaan (v. 1713–1721) mennessä rakennetulla alueella sijaitsevia säilyneitä kulttuurikerroksia kaupungin perustamisesta 1800-luvulle. Korttelin maaperään kajoaminen vaatii muinaismuistolain nojalla annetun luvan, minkä vuoksi korttelia koskevista suunnitelmista on pyydettävä museoviranomaisen lausunto. Korttelin rakennuksia, lukuun ottamatta Kirkkokatu 12:sta ja pihapaviljonkia, koskee rakennusperinnön suojelusta annettu laki (498/2010) ja valtioneuvoston päätös rakennussuojelusta annetun asetuksen (480/1985) nojalla ja asemakaavasuojaus (sr ja sk).

Tilaaajan edustajana oli Senaatti-kiinteistöistä rakennuttajapäällikkö Markku Inkeroinen. Yhteyshenkilönä on ollut rakennuttajakonsultti Anu Kuoppamäki A-insinööreistä. Selvityksen on laatinut Arkkitehti-toimisto Schulman Oy, tekijöinä tutkija Päivi Hakanpää ja arkkitehti Johanna Luhtala sekä taitosta vastannut arkkitehti Heidi Seesto.

SELVITYKSEN MENETELMÄT JA LÄHDEAINEISTOT

Vironniemen Helsinki on yksi 15:sta nykyisen Suomen alueella kaupunkioikeudet saaneesta kaupungista Ruotsin suurvalta-ajalla (1617–1721).¹ Arkeologisia tutkimuksia näissä kaupungeissa on tehty 1960-luvun puolivälistä lähtien. Helsingin vanhaa keskustaa on arkeologisin menetelmin tutkittu, pienimuotoisia 1950- ja 1970-luvuilla tehtyjä dokumentointeja lukuun ottamatta, vasta 1980-luvulta lähtien.² Kruununhaan korttelissa nro 2 ei ole tehty varsinaisia arkeologisia kaivauksia. Helsingin kaupunginmuseo valvoi vuosina 2001–2002 tontin nro 5 rakennushanketta.³ Tontin nro 1 rakennustöiden yhteydessä päätyi vuonna 1905 Kansallismuseon kokoelmiin 1600–1800-luvuille ajoittuvaa esineistöä (KM4507:1–38).⁴ Museoviraston tekemä Helsingin kaupunkiarkeologinen inventointi on vuodelta 2002.⁵

Museovirasto on vuonna 2000 määritellyt, että muinaismuistolaki koskee kaupunkien osalta ensisijaisesti ennen 1700-lukua perustettuja kaupunkeja ja niiden isoonvihaan (1713–1721) mennessä rakennetulla alueella sijaitsevia säilyneitä kulttuurikerroksia aina kaupungin perustamisesta 1800-luvulle asti. Tutkimusresurssit on käytännössä kohdistettu kaupunkien vanhimpiin kerrostumiin. Kohteen maankäyttöhistorian ja muodostumisprosessien ymmärtämiseksi on usein tärkeää dokumentoida kohtalaisella tarkkuudella myös 1700-luvun jälkipuoliskon ja 1800-luvun alkupuolen kerrostumat ja rakenteet.⁶

Kruununhaan Metsäsian korttelin nro 2 1600–1700-luvun korttelirakenteesta ja rakennuksista ei ole säilynyt nykypäiviin mitään maan päälle näkyvää. Hävinneestä kaupungin asutuksesta tietoa voi saada enää kirjallisista lähteistä, asemakaavakartoista, piirustuksista,

maakerroksiin hautautuneista esineistä, kasvien ja eläinten jäännöksistä sekä asutukseen liittyneistä rakenteista. Helsingin keskustassa näitä kulttuurimaakerroksia, joihin on arkistoitunut ihmisen toiminnasta kertynyttä tietoa, on säilynyt etupäässä kortteleiden sisäpihoilla, sekä katujen ja kellarittomien rakennusten alla.⁷

Helsingin vanhimmat asemakaavakartat ja niiden kopioita sekä rakennuspiirustuksia on tallentunut Ruotsin valtionarkistoon ja sota-arkistoon, Uppsalan yliopiston kirjastoon, Kansallisarkistoon ja Helsingin kaupunginarkistoon. Ensimmäiseen Vironniemelle sijoittuvaan Helsingin asemakaavasuunnitelmaan oli merkitty kaupunkialue kortteleineen ja katuineen. Päiväämättömän ja allekirjoittamattoman kartan on Juhani Kostet väitöskirjatutkimuksessaan päätellyt maanmittari Hans Hanssonin laatimaksi vuonna 1645.⁸ Kaupungista on säilynyt vain yksi isoavihaa vanhempi kaupunkimittauksiin perustuva kartta. Tähän Lars Forsellin vuonna 1696 laatimaan ja Nils Avanderin vuonna 1707 uudistamaan kaupunkimittaukseen on merkitty kadut, tori, numeroidut tontit ja kaupungin julkisia rakennuksia. Eri neljänneksiin eli kaupunginosiin kuuluneet tonttien rajat on merkitty omilla väreillään. Kaupunkimittaukseen on Niels Avander lisännyt luettelon tonttien omistajista.⁹ Helsinkiä kuvaat 1700-luvun kartat esittelevät lähinnä linnoitussuunnitelmia. A. E. Göten vuoden 1763 kaupunkimittaukseen on esitetty Helsingin linnoitussuunnitelma ja sen tuomat muutokset katulinjoihin ja tonttien kokoihin sekä muotoihin.¹⁰ Vuoden 1809 asemapiirustukseen on merkitty edellisen vuoden tulipalossa tuhoutuneet korttelit ja tontit. Piirustuksesta on Kansallismuseon

kokoelmissa kopio, johon on lisätty tiedot tuhoutuneiden tonttien omistajista ja rakennuksista¹¹ Johan Albrecht Ehrenströmin laatima Helsingin uusi asemakaava vahvistettiin vuonna 1812. Sekä uusi että vanha asemakaava on esitetty samassa A. F. Granstedtin vuonna 1823 kopioimassa kartassa.¹²

Selvityksen historialähteinä on käytetty vuonna 1950 julkaistuja Helsingin kaupungin historia -teoksia. Tonttien asukkaista on tietoja asemakaava-arkkitehti Berndt Aminoffin kokoamassa tonttikortistossa, jota säilytetään Helsingin kaupunginarkistossa. Tonttikortisto noudattaa kaupungin vanhaa korttelijakoa. Käsin kirjoitetut tiedot kattavat ajanjakson 1600-luvun lopulta 1800-luvun alkupuoliskolle. Kortistoon on liitetty myös rakennuspiirustusten kopioita.¹³

Selvitys arkeologisista tutkimuksista koskee ajanjaksoa 1640-luvulta vuoteen 1800. Tonttien ja niiden rakennusten myöhempiä vaiheita on käsitelty rakennushistoriaselvityksissä. Maankäytön historiaa on valottanut vuonna 2020 valmistunut Livady Oy:n laatima perusteellinen korttelia käsittelevä rakennushistoriaselvitys, jossa on kartoitettu korttelin historiaa 1800-luvun alusta nykypäivään asti. Kirkkokatu 12:sta (Arkkitehdit Mustonen Oy 2004) ja Arppeanumista (Arkkitehtitoimisto Okulus Oy 2014) on lisäksi erilliset rakennushistoriaselvitykset. Näiden tukena on käytetty Helsingin kaupunginmuseon ja Museoviraston 1900-luvun valokuvia sekä Helsingin kaupungin karttapalveluun tallennettujen ilmakuvia.

Nyt tehdyssä selvityksessä käytettiin pohjakarttana Helsingin kaupungin kantakarttaa, johon merkittiin arkeologiset tutkimukset ja

säilyneisyys. Pohjakartan taustalle asemoitiin myös mittauksiin perustuva historiallinen kartta-aineisto. Asemointi aloitettiin vuoden 1817 A. Kocken ja A. Ehrenströmin asemapiirustuksesta, johon oli merkitty sekä vanha tonttijako että uudet korttelit ja tontit. Tämän avulla pystyttiin asemoimaan 1690-luvun lopulle ja 1700-luvun alkuun ajoittuva kartta.

Helsingin kaupunki siirtyi joulukuussa 2012 käyttämään valtakunnallista ETRS-GK25-tasokoordinaatistoa ja N2000-korkeusjärjestelmää. Ero aikaisempaan korkeusjärjestelmään on noin +30.5 cm.¹⁴ Tässä selvityksessä on ennen vuotta 2012 valmistuneissa raporteissa mainitut korkeudet muutettu N2000-järjestelmään. Tiedossa olevat aikaisemmat arkeologiset tutkimukset on esitetty jokaisen tontin arkeologisia tutkimuksia käsittelevän luvun lopussa.

Kulttuurikerrosten ja rakenteiden säilyneisyyttä arvioitiin tontikohtaisesti käyttäen apuna historiallista lähdeaineistoa, rakennushistoriaselvitysten tietoja korttelin maanalaisista tiloista, kunnallis- ja talotekniikkakaivantojen sijaintitietoja, aikaisempia arkeologisia havaintoja ja maankäytöstä kertovia valokuvia. Arvioidut alueet on määritelty kahteen luokkaan: Todennäköisesti säilyneet alueet ja mahdollisesti säilyneet alueet. Näillä alueilla on vielä arvioitu olevan tutkimuksellisesti kiinnostavia kerrostumia ja rakenteita, jotka liittyvät 1800-lukua vanhempaan kaupunkiasutukseen. Säilyneisyysarviot on esitetty jokaisen tontin arkeologisia tutkimuksia käsittelevän luvun lopussa. Rakennushankkeiden koskiessa näitä alueita, tulee varautua arkeologisiin tutkimuksiin. Tuhoutuneeksi arvioidut alueet ovat säilyneisyyskaaviossa jätetty ilman merkintää.

KALLIOISESTA NIEMESTÄ VALTAKUNNAN PÄÄKAUPUNGIKSI

KAUPUNGIN SIIRTO VIRONNIEMELLE 1640-LUVULLA

Helsingin kaupungin siirtoa Vanhankaupunginlahdelta suunniteltiin 1630-luvun lopulla ensin Santahaminaan ja tämän jälkeen Sörnäistenniemelle. Hyvistä satamistaan huolimatta molemmat alueet osoittautuivat uudelle tapulikaupungille sopimattomiksi. Helsingin kaupunki päätettiin rakentaa vuonna 1640 Kluuvinlahden ja Kruunuvuorenselän välissä olevalle Vironniemelle.¹⁵ Uusi kaupunki sai privilegionsa jo vuonna 1639 kuningatar Kristiinalta. Sen myötä uudet asukkaat vapautettiin 12 vuodeksi leivinuunirahoista, pikkutullista, oluen ja paloviinan valmistusverosta sekä kaikista muista porvarien rasituksista ja velvoituksista.¹⁶ Verovapauksilla pyrittiin vauhdittamaan porvareiden muuttoa uudelle paikalle siirrettyyn kaupunkiin, jonka rakentaminen käynnistyi kolme vuotta myöhemmin. Suurin osa porvareista muutti vasta vuonna 1646 Vironniemelle. Apua julkisten rakennusten rakentamiseksi kaupunki sai kruunulta, joka myönsi puolet Helsingistä kerätyistä sakkorahoista ja osan perintöveroista rakennuskustannuksiin. Vasta siirretyn kaupungin tilannetta ei helpottanut vuonna 1654 syttynyt tulipalo, joka tuhosi lähes $\frac{3}{4}$ kaupungin rakennuskannasta. Asuintalojen (42 kpl) lisäksi tuhoutui kaupungin kirkko, maaherran residenssitalo, raatihuone ja tiilitehdas.¹⁷

Kaupungin siirtäminen uuteen paikkaan edellytti tonttien mitaamista maastoon. Maanmittari Olaus Rudbeckius oli jo aiemmin lähetetty Sörnäistenniemelle paaluttamaan kaupungin tontteja.¹⁸ Kaupungin paikan varmistuttua laati Vironniemen ensimmäisen kaupunkisuunnitelman Uudenmaan maanmittari Hans Hansson vuonna 1645.¹⁹ Suurvalta-ajan ruutuasemakaavan mukaisesti niemeä

Helsingin asemakaavasunnitelman on laatinut todennäköisesti maanmittari Hans Hansson vuonna 1645. Nykyinen kortteli nro 2 on korostettu suunnitelmaan sinisellä värillä. Päiväämätön ja allekirjoittamaton kopio KrA040612016101.

halkoneen katuverkoston väliin jäi suorakaiteen- ja neliömuotoiset korttelit. Suunnitelmassa ei tonttijakoa ole esitetty. Kallioiset mäet jäivät kaavoittamatta.²⁰ Hanssonin laatimasta korttelijaosta toteutui ainoastaan 1600-luvun torin ja kirkkomaan välinen kortteli sekä osa nykyisestä Aleksanterinkadun ja Pohjoisesplanadin välisestä alueesta.²¹

Nykyisen korttelin nro 2 eteläosa on ollut kallioista mäkeä, joka J. U. Ekvallin vuonna 1808 tekemässä Helsingin kaupunkimittauksessa on merkitty aina korttelin puoliväliin asti ulottuvaksi. Kallion korkein kohta on ilmeisesti ollut nykyisen Hallituskadun eteläpuolella. Se sai nimensä Kouluvuori (Skolberget) paikalle myöhemmin rakennetun koulurakennuksen mukaan. Kallion eteläosaa kutsuttiin Kellotapulin kallioksi (Klockstapell Berget) tai Kellovuoreksi.²² Korttelin lounaisosassa oli lähde.²³ Kallioisen mäen ympärillä oli kosteikkoja ja suota, josta kaupungin pohjoinen osa sai nimensä *Suon neljännes*. Lisäksi kallioiden välissä oli notkopaikkoja, jonne vesi helposti kertyi.²⁴ Suon neljänneksen pohjoispuolella alkoivat kaupunkilaisten omistamat pellot, joiden läpi kulki tie Vanhaankaupunkiin. Suon neljänneksen lisäksi lännessä oli *Kluuvin neljännes*, etelässä *Länsitullin* ja idässä *Kalastajamäen neljännekset*.²⁵

Uuden alueen rakentamista ohjasi kaupungin sisäisestä hallinnosta vuonna 1619 annettu säädös. Kaupungissa tuli olla mittausta, jossa katujen kulku ja tonttien rajat oli määrätty. Rakentamista valvoi kaksi kaupungin asettamaa porvaria. Rakennushankkeesta tuli ilmoittaa pormestarille ja rakennuttajan tuli esitellä kaupungin raadille ja naapureille, kuinka hanke toteutetaan. Vasta tämän jälkeen rakennuttaja saattoi mittauttaa rakennukset tontille. Määräysten laiminlyönnistä määrättiin sakko.²⁶ Kaupunkien rakentamista valvoivat myös läänien maaherrat. Erityisesti heidän vastuullaan oli huolehtia siitä, että julkisista rakennuksista pidettiin huolta.²⁷

Kaupungin maisemaa hallitsivat rakentamattomat kalliot vielä 1810-luvulla. Arkkitehti C. L. Engelin akvarellin vasemmassa laidassa näkyy kellotorni ja triviaalikoulu. HKM XXVII-6.

KAUPUNKI 1600- JA 1700-LUVUILLA

Helsingin isoavihaa vanhempi kaupunkialue oli tiiviisti rakennettua. Nykyisen kortteli nro 2 alue oli jaettu kolmeentoista tonttiin, jotka muodostivat noin 6235 m²:n laajuisen, suorakaiteenmuotoisen korttelin kaupungin torin koillispuolelle. Tonttijako pysyi lähes muuttumattomana 1800-luvun alkuun asti. Katujen varsilla sijainneista tonteista pienimmät olivat pinta-alaltaan vain 123–288 m² ja suurimmat tontit 501–1239 m². Tontit olivat suorakaiteen muotoisia lukuun ottamatta L-muotoista, suurinta tonttia, joka sijaitsi kadun kulmassa.²⁸ Korttelin tonteista suurin osa oli pinta-alaltaan pienempiä kuin Helsingin kaupungin tonttien keskipinta-ala, joka oli vuosina 1748–1776 noin 550 m².²⁹

Isonvihan aikana venäläisiä pakenevat ruotsalaisjoukot polttivat kaupungin vuonna 1713 ja kaupunki lähes autioitui.³⁰ Suon neljänneksen tuhoista ei ole säilynyt tarkkaa tietoa. Rauhan tultua, vuonna 1721, Uudenmaan jalkaväkirykmentin kapteeni Gustaf Armfeltin inventaariossa mainitaan, että Suon tienoilla oli 141 käyttökelporonta ja rappeutunutta rakennusta. Lukuun oli laskettu mukaan aitat, saunat

Helsingin ensimmäinen säilynyt kaupunkimittaus on vuodelta 1696 ja ote samasta kartasta. Kartta on uudistettu vuonna 1707. Kaupungin neljännekset eli kaupunginosat on kartassa osoitettu eri väreillä. Nykyisen korttelin nro 2 alue on korostettu sinisellä värillä. RA420571:02:0027:00001.

ja tallit. Paikalla oli myös uusi rakennus, jossa ei ollut ikkunoita.³¹ Osa rakennuksista oli venäläisten maaseudulta siirtämiä rakennuksia ja osa heidän paikalla rakentamiaan. Paloa edeltäviä kaupungin vanhoja rakennuksia oli säilynyt lähinnä kaupungin laitamailla.³² Venäläisten jälkeensä jättämä kaupunki oli Uudenmaan maaherra Stierncrantzin havainnon mukaan sekavasti ja epäsäännöllisesti rakennettu.³³

Merkittävin isonvihan aikana venäläisten pystyttämä rakenne oli kuitenkin maalinnoitus, jonka sisäpuolelle jäi nykyinen korttelin numero 2 alue. Rauhan tultua sai linnoitus purkuluvan syksyllä 1724, jolloin Helsingin jälleenrakennus pääsi varsinaisesti käyntiin. Uudet rakennukset pystytettiin vanhoille tonteille. Katulinjat mitattiin uudelleen ja korttelijako säilyi entisellään.³⁴ Paloturvallisuuden lisäämiseksi kiellettiin vuonna 1728 savusaunojen ja mallassaunojen rakentaminen muiden rakennusten joukkoon. Vuosittain määrättiin tehtäväksi savupiippujen, tulisijojen ja kattojen tarkastukset. Kaupunkikuvaan vaikuttivat tonttien rakennusmääräykset. Helsingissä sai kadulle päin rakentaa vain asuintaloja. Kieltoa rikottiin vielä 1720-luvun lopulla.³⁵ Raastuvankokous antoi vuonna 1744 määräyksen tonttien aitaamiseksi lauta-aidalla. Aitaamattomia tontteja oli erityisesti Hämeenkadun varrella torin pohjoispuolella.³⁶

Kaupunkilaisten asuinrakennukset ja pihapiirien talousrakennukset olivat enimmäkseen puurakenteisia 1800-luvun alkupuoliskolle asti. Suurkadun (nykyinen Aleksanterinkatu) varrella, torin lähistöllä oli muutamia yksityisten omistamia kivitaloja.³⁷ Talojen maalaaminen yleistyi 1750-luvulla.³⁸ Vuonna 1751 annettiin määräys talojen merkitsemisestä kilvellä, jossa oli tontin numero. Määräystä noudatettiin hitaasti, sillä ensimmäiset maininnat talojen numeroinnista ovat vasta vuodelta 1766.³⁹

Kaupunkiin oli perustettu triviaalikoulu vuonna 1641.⁴⁰ Torin laidalla sijainnut koulurakennus rakennettiin kokonaan uudelleen tai korjattiin perusteellisesti vuoden 1654 palon jälkeen. Yksikerroksinen

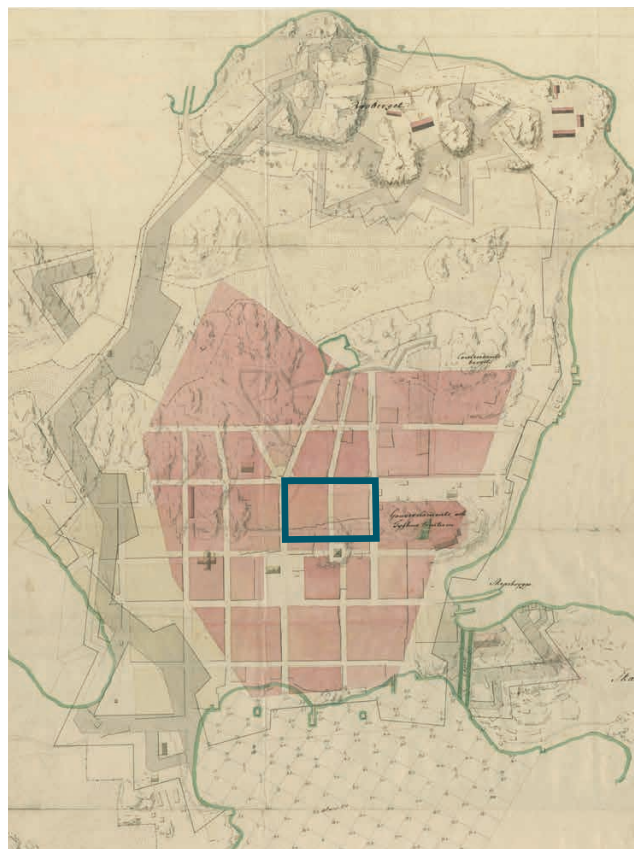
puurakennus purettiin 1690-luvun alussa ja tilalle rakennettiin uusi puurakenteinen koulu. Molemmista koulurakennuksissa oli eteinen ja kaksi huonetta. Jo vuonna 1708 rakennukseen oli tullut lahovikoja ja sen katto oli vuotanut.⁴¹ Uusi triviaalikoulu rakennettiin vuosina 1755–1759. Kaksikerroksinen kivirakennus oli mansardikattoinen.⁴² Se sijaitsi Kouluvuorella (Skolberget) eli nykyisen Hallituskadun ja korttelin nro 1 alueella.⁴³

Pikkuvihan jälkeen laati everstiluutnantti Ehrensvärd Helsingin puolustusta koskevat suunnitelmat, jotka hyväksyttiin vuonna 1749.⁴⁴ Helsingin edustan saarille rakennettavan Viaporin merilinnoituksen lisäksi suunnitteilla oli kaupungin ympärille rakennettava maalinnoitus.⁴⁵ A. E. Göten vuoden 1763 kaupunkimittauksessa on esitetty Helsingin linnoitussuunnitelma ja sen tuomat muutokset katulinjoihin ja tonttien kokoihin sekä muotoihin.⁴⁶ Ehrensvärdin suunnitelmassa kortteli olisi jäänyt linnoituksen sisäpuolelle. Asemakaavan muutokset eivät toteutuneet nykyisen korttelin nro 2 osalta. Kaupunkilaisia ei houkuttanut ylimääräinen rakennusapu, joka oli luvattu linnoituslaitteiden viereen rakentaville. Intoa todennäköisesti laimensi rakennusmääräykset, joiden mukaan rakennusten alimmainen kerros oli holvattava ja linnoitusta vasten tulevat seinät oli tehtävä erityisen vahvaksi. Kaiken kaikkiaan linnoitussuunnitelmat vaikuttivat hyvin vähän kaupungin asemakaavaan. Sen sijaan linnoitustyöt toivat alueelle runsaasti työväkeä ja sotilaita, mikä lähes kaksinkertaisti kaupungin väkimäärän.⁴⁷

Kaupungin neljänneksistä käytettiin 1700-luvun puolivälin jälkeen pääilmansuunnan mukaisia nimityksiä. Suon neljänneistä kutsuttiin nyt *Pohjoiseksi neljännekseksi*. Siihen kuuluivat kaikki Hämeenkadun (nykyisen Snellmaninkadun) ja Suurkadun (nykyisen Aleksanterinkadun) väliset alueet. Pohjoisessa neljänneksessä oli 132 rakennettua tonttia vuonna 1757, kun koko kaupungissa oli rakennettuja tontteja yhteensä 326. Vuonna 1777 Pohjoisessa neljänneksessä oli tontteja 144, joista yksi oli autiotontti eli rakentamaton.⁴⁸

Venäläisten Helsinkiin isonvihan aikana rakentama maalinnoitus 1720-luvulla ennen kuin se purettiin. Nykyisen korttelin nro 2 alue sijaitsee linnoituksen keskellä. KrA040612016099.

Augustin Ehrenswardin vuonna 1749 allekirjoittama Helsingin linnoitussuunnitelma olisi ollut toteutuessaan venäläisten rakentamaa linnoitusta suurempi. KrA 040612016031.

Linnoituksen rakentaminen olisi nykyisen korttelin nro 2 osalta merkinnyt muutoksia, jotka on esitetty A. E. Götén vuoden 1763 kaupunkimittauksessa. KrA040612016057.

Vuoden 1763 kaupunkimittaukseen on merkitty tonttien uudet numerot ilmeisesti vasta 1700-luvun lopulla. Nykyinen korttelin nro 2 alue on korostettu sinisellä värillä. Saman kartan otteesta näkyy korttelin eteläpuolella oleva triviaalikoulun rakennus ja kellotorni. UUB55616.

Nykyisen korttelin nro 2 alue rajautui lännessä Hämeenkatuun, joka alkoi torin kulmasta. Sen alkupää seurasi nykyistä Snellmaninkatua. Katu johti Hämeen tulliin, josta päästiin edelleen maantietä pitkin vanhaan kaupunkiin.⁴⁹ Idässä kortteli rajautui pohjois-eteläsuuntaiseen, Vuorikaduksi (Berggatan) kutsuttuun katuun. Sen linjaus nykyisen korttelin nro 2 kohdalla vastaa nykyistä Ritarikatua. Korttelin eteläpuolella sijainnut katu kulki pohjoisempaan kuin nykyinen Hallituskatu. Katu oli rajana Suon ja Kalastajamaen neljänneksille, joista jälkimmäinen sijaitsi kadun eteläpuolella.⁵⁰ Korttelin pohjoisosassa kulki länsi-itäsuuntainen katu, jota kutsuttiin 1800-luvun alussa Pikku Suokaduksi.⁵¹ Katujen ylläpito kuului tonttien omistajille. Jokaisen tuli huolehtia siitä kadun puolikaan osasta, jossa oma tontti sijaitsi.⁵² Katujen kiveämisestä oli annettu määräys jo vuoden 1619 säädöksessä.⁵³ Vain osa Helsingin kaduista oli kivetty 1720-luvun lopulla. Vielä seuraavalla vuosikymmenellä mainitaan, että suuri osa kaduista oli kiveämättömiä ja niin upottavia, että niillä oli keväisin ja syksyisin vaikea kulkea.⁵⁴

Helsingin asemapiirustukseen on merkitty harmaalla värillä vuonna 1808 tulipalossa tuhoutuneet alueet. Nykyisen korttelin nro 2 alue säästyí tulipalon tuhoilta. Se on korostettu asemapiirustukseen sinisellä värillä. Piirustus vuodelta 1810, KA Helsinki 29/2D.

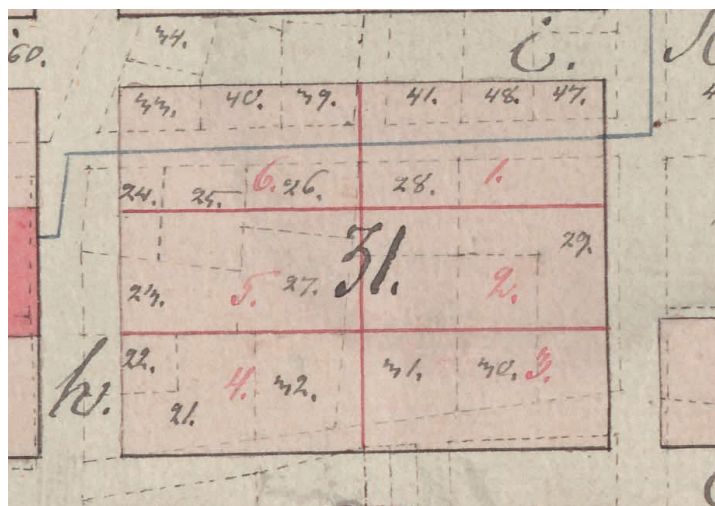
SUOMEN PÄÄKAUPUNKI JA UUSI ASEMAKAAVA

Marraskuussa 1808 syttynyt tulipalo tuhosi kaupungin itä- ja eteläosien rakennuskannasta neljäsosan ja noin kolmasosa asukkaista menetti kotinsa. Kaupungin asuntopulaa lisäsi venäläiset sotajoukot, joiden majoittamiseen kaupunkilaiset joutuivat osallistumaan.⁵⁵ Suomen alue liitettiin Venäjään ja vuonna 1812 Helsingistä tuli suuriruhtinaskunnan pääkaupunki.⁵⁶

Tulipalo ja pääkaupungin siirto mahdollistivat uuden asemakaavan laatimisen. Johan Albrecht Ehrenströmin laatima asemakaava vahvistettiin vuonna 1812. Ruutuasemakaava ulottui nyt koko Vironniemelle. Sen kalliomäet hyödynnettiin kaavoittamalle niille tontteja. Uusia katulinjoja louhittiin kallioiden läpi ja notkopaikkoja täytettiin maalla. Kaupungin luonnontilaiset rannat linjattiin katujen tapaan suoriksi. Korttelien uudet numerot ja nimet vahvistettiin vuonna 1820. Uudelleenrakentamiskomitean toiminnan loppuaikana 1820-luvulla Helsinki jaettiin kuuteen kaupunginosaan, mutta jako vahvistettiin vasta 1836.⁵⁷

Vanha kortteli- ja tonttijako on esitetty Helsingin uuden asemakaavan pohjalla. Nykyisen korttelin nro 2 paikalla olleet pienet tontit yhdistettiin kuudeksi suorakaiteenmuotoiseksi tontiksi. Kortteli sai numeron 31 ja nimekseen Grävsvinet, josta on käytetty suomenkielistä nimeä Metsäsika ja Mäyrä. Hämeenkatua levennettiin ja oikaistiin. Se sai uuden nimen Senaatinkatu. Osa vanhojen tonttien länsiosasta jäi levennyksen alle. Korttelin itäpuolella kulkenut Vuorikatu nimettiin Ritarikaduksi (Riddaregatan). Sen linjaus pysyi samana tontin kohdalla. Sen sijaan itä-pohjoissuuntaista Pientä Suokatua siirrettiin yli 10 metriä pohjoisemmaksi ja katu sai nimen Kirkkokatu. (Kyrkogatan). Eteläpuolella kulkenen Koulukadun linjausta oikaistiin ja kadun nimeksi muutettiin Linnankatu (Slottsgatan).⁵⁸ Katu sai vuonna 1836 nimen Hallituskatu (Regerings Gatan).⁵⁹ Kaupungin kortteleiden numerointia muutettiin 1830-luvulla. Metsäsian korttelin numeroksi tuli nykyinen numero 2.⁶⁰

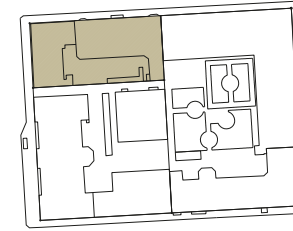
Vuoden 1808 tulipalolta säästynyt kortteli sai Ehrenströmin suunnitelmissa esitetyn ruutukaavan mukaisen muotonsa kuitenkin vasta 1840-luvun aikana, kun katulinjoja muokattiin uusiksi. Samalla Helsingin kaupunki myi korttelin tontit yksityisille omistajille.⁶¹ Korttelin eteläpuolelle rakennettiin uutta suuriruhtinaskunnan pääkaupunkia varten hallinnonkeskus, Senaatintalo. Korttelin länsipuolelle nousi luterilainen kirkko. Nämä uudelleenrakennuskomitean arkkitehti C. L. Engelin suunnittelemat rakennukset sijaitsivat torin varrella.⁶²

Helsingin uuden asemakaavan pohjalle on merkitty vanhat korttelit ja tontit. Vaikka jo 1600-luvulla pyrittiin säännölliseen ruutuasemakaavaan, toteutui se nykyisen korttelin nro 2 alueella vasta 1840-luvulla. Nykyisen korttelin alue on korostettu sinisellä värillä. Piirustus ja ote siitä ovat vuodelta 1820, KA Helsinki 158.

TONTTI NRO 1

TONTTIN ASUTUSHISTORIA

Nykyinen tontti nro 1 kuului 1600-luvulla *Suon neljännekseen*. Tontin poikki kulki itä-länsisuuntainen katu, jonka eteläpuolella oli kolme tonttia. Ne oli merkitty numeroilla 177, 178 ja 179. Kadun pohjoispuolella sijainneet tontit olivat saaneet numerot 196, 203 ja 202. Nämä tontit ulottuivat nykyiselle Kirkkokadulle asti. Tontin omistajissa oli käsityöläisiä mm. muurarimestari ja kirvesmies.⁶³ Suurin, Hans Samuelssonin omistama, tontti oli laajuudeltaan 375,4 m². Johan Sijssmanin omistama tontti oli kooltaan vain 123,5 m². Tontin länsipuolella kulki torilta alkanut Hämeenkatu, jonka alkupää seurasi nykyistä Snellmaninkatua.⁶⁴

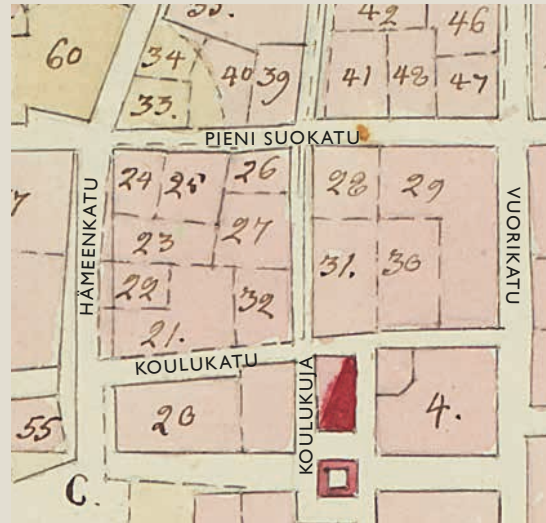
Pakenevat ruotsalaiset joukot polttivat kaupungin ennen venäläisten maihinnousua vuonna 1713.⁶⁵ Isonvihan aikana tontit jäivät venäläisten rakentaman linnoituksen sisäpuolelle.⁶⁶ Vuonna 1721 solmitun rauhan jälkeen asutettiin alue vähitellen uudelleen. Sen tonttien koot ja sijainnit sekä katulinjat pysyivät ison- ja pikkuvihan myllerryksissä suunnilleen samoina, vaikka tonttien numerointi muuttui.⁶⁷ Tontin poikki kulkeneen itä-länsisuuntaisen kadun nimenä mainitaan 1800-luvun alussa Pieni Suokatu.⁶⁸ Sen pohjoispuolella olivat tontit nro 33, nro 40 ja nro 39. Kadun eteläpuolella sijaitsevat tontit olivat saaneet numerot 24, 25 ja 26. 1700-luvun lopulla tontin nro 1 alue kuului kaupungin *pohjoiseen neljännekseen*. Tonttien numerointi pysyi samana 1790-luvun lopulta 1820-luvulle asti.⁶⁹

Vuonna 1808 kaupungin itäosa tuhoutui tulipalossa. Vaikka tontin nro 1 alueen rakennukset säästyivät tulipalon tuhoilta, palon jälkeen aloitettu asemakaavan uudistustyö koski myös kaupungin pohjoisosaa.⁷⁰

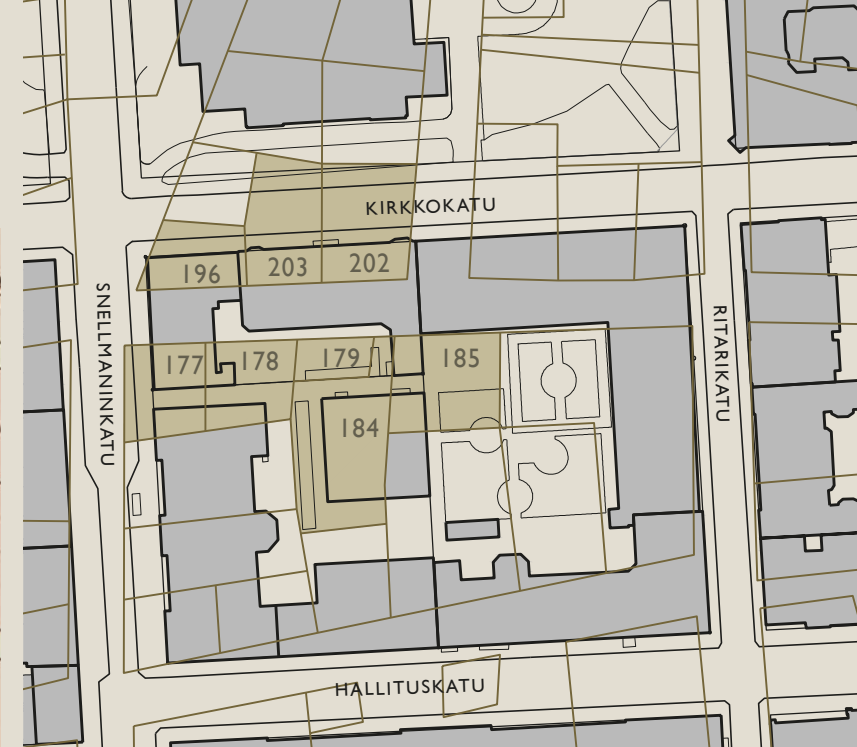
Useasta pienestä tontista koostuneeseen kortteliin muodostettiin nyt kuusi suorakaiteen muotoista tonttia. Kortteli sai nimekseen Grävsvinet, josta on käytetty suomenkielistä nimeä Metsäsika ja Mäyrä. Hämeenkatua levennettiin ja se sai uuden nimen Nikolainkatu. Pieni Suokatu siirtyi hieman pohjoisemmaksi. Huomattavasti entistä leveämpi uusi katu nimettiin Kirkkokaduksi. Nikolainkadun ja Kirkkokadun kulmatontti sai numeron 6.⁷¹ Vuonna 1836 voimaan tulleessa asemakaavassa tontti sai numeron 1.⁷² Se on kortteli nro 2:n tonteista ainoa, jonka koko ja muoto on pysynyt lähes samana kuin se oli A. Eherenströmin laatimassa asemakaavassa.

1696/1707 L. Forsell/N. Avander. RA420571:02:0027:00001.

1763/1790-luku A. E. Göte/ E. L. Fonséen. UUB55616.

Helsingin kantakarttaan on merkitty vuosien 1696/1707 tontit, jotka ovat ulottuneet nykyiselle tontille nro 1. Vuoden 1696/1707 kaupunkimittaus, RA420571:02:0027:00001.

Tontit ja niiden omistajat vuosina 1697–1800

1696/1707			1763/1790-luku		1800	
Numero	Omistaja	Pinta-ala	Numero	Omistaja	Numero	Omistaja
177	Finn Erick	266 m ²	24	Sacksenii arvingar	24	Borgare Strömgren
178	Simon Johansson Murmästare Nurkas	282 m ²	25	Förman Nordberg	25	Gördelmakare Rundberg
179	Johan Sijssman	123 m ²	26	Pajalin, Förman Norberg	26	Borgare Nyqvist
196	Erich Hindersson Timberman	267 m ²	33	Borgare Johan Hällström ?	33	Snickare Peter Granberg
202	Hans Samuelsson	375 m ²	39	Sjöman Träskman	39	Förta förman Tjäskman
203	Hans Pålsson	364 m ²	40	Skomakare Sandberg	40	Urmakare Elfström

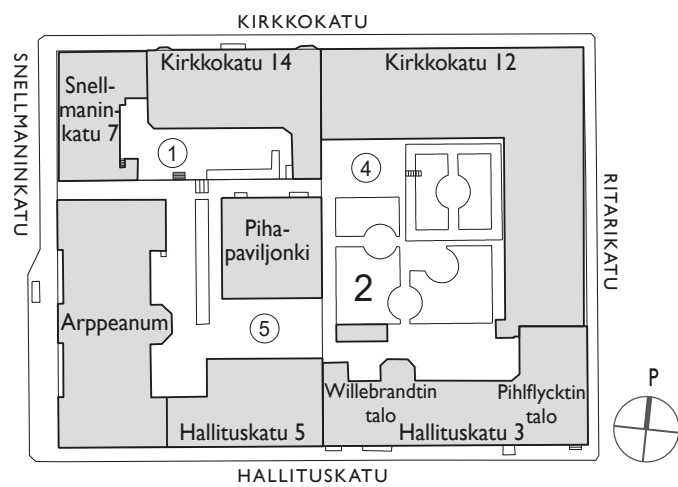
Kirkkokatu 14:n pihaa ennen nelikerroksisen kerrostalon rakentamista. Björn Cederhvarf 1905, Museovirasto HK10000:7156. Matalien piharakennusten tilalla on nykyään pyörä- ja roskakatokset.

NYKYTILANNE

Tontilla nro 1 on nykyisin kaksi katujen varsilla sijaitsevaa rakennusta. Tontin vanhat piharakennukset on purettu. **Snellmaninkatu 7:n** kaksikerroksinen asuintalo on rakennettu 1840-luvun alussa. Rakennusta laajennettiin vuonna 1865, jolloin sen pihan puoleiseen kulmaan tehtiin porrashuone. Kadun kulmaan muodostui vinkkelirakennus, kun Kirkkokadun puolelle rakennettiin laajennusosa vuonna 1884.⁷³ Osittain maan alle rakennetussa kellarikerroksessa on varasto- ja kokoustiloja. Alun perin kellarissa oli asuintilojen lisäksi leipurimestari Möllerin leivintupa, jonka uuni on myöhemmin purettu pois. Kellarin alkupe-
räinen alapohja on purettu 1980-luvun perustusten vahvistamistöiden yhteydessä. Maan alla olleet huonokuntoiset tiiliseinät purettiin ja betonoitiin. Nykyinen betonilattia on vanhaa lattiaa alempana. Kirkkokatu 14:n ja Snellmaninkatu 7:n talojen välille louhittiin 1980-luvulla kellaritasoon yhteys. Osa sen seinistä on kalliota.⁷⁴ Rakennus on nykyisin sosiaali- ja terveysministeriön käytössä.⁷⁵

Kirkkokatu 14:ssä on vuonna 1906 valmistunut 4-kerroksinen asuinkerrostalo. Sen kellarikerroksessa on sijainnut alun perin liiketiloja, asunto, taloyhtiön pesutilat sekä varastotiloja. Kerroksessa on paikoittel-
len esillä kalliopintaa. Rakennuksen perustuksia on vahvistettu vuonna 1972. Luonnonkivisiä perusmuureja lujitettiin vuonna 1984 betonilla ja maahan lyödyillä teräsputkipaaluilla.⁷⁶ Rakennus on nykyisin sosiaali- ja terveysministeriön käytössä.⁷⁷

Tontin pihalta purettiin vuonna 1905 kolme puurakennusta ja vuonna 1865 rakennettu tiilirakenteinen piharakennus 1970-luvulla. Sen tilalle on rakennettu jätekatos ja pyöräkatos. Piha on päällystetty 1980-luvulla mukulakivillä ja kuluväylät betonikivillä.⁷⁸ Pihalla kasvaa kaksi lehtipuuta. Arpeanumin pihalle johtavien portaiden vieressä on istutusallas. Pihan länsiosassa kulkee kaukolämpöputket ja rakennusten vieressä sadevesiviemäröinti.

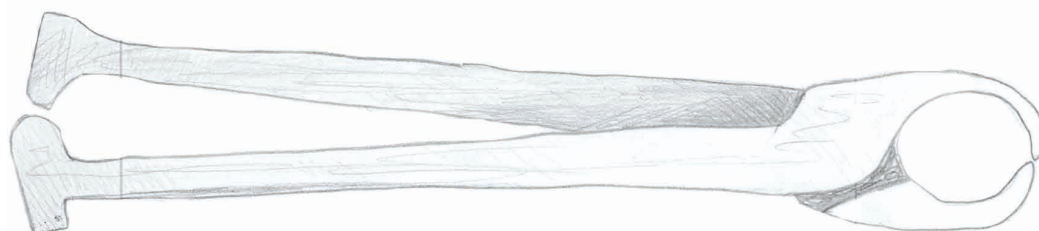

Pihan länsiosaan on asennettu kaukolämpöputket ja rakennusten viereen sadevesiviemärointi. Tontin pihakiveyksen alla on mahdollisesti säilynyt 1800-lukua vanhempia kaupunkiasutukseen liittyneitä maakerroksia ja rakenteita.

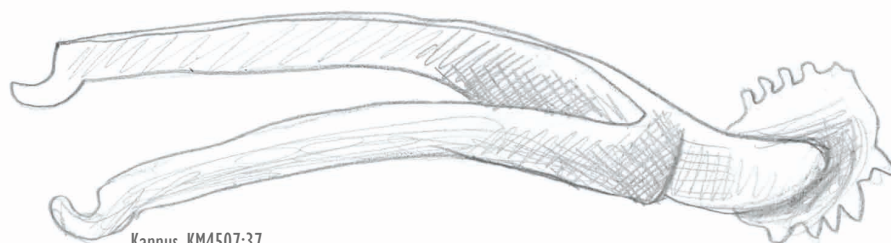

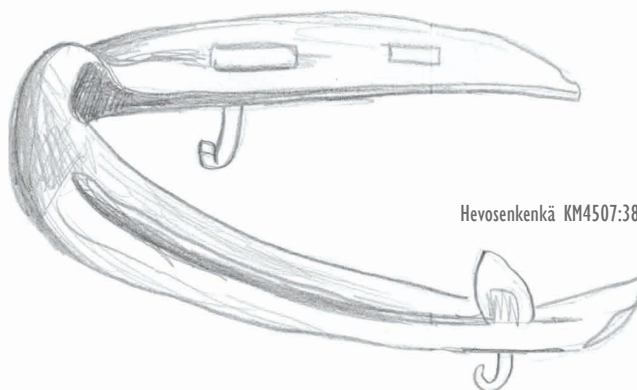
Kaksipiikkinen haarukka KM4507:21

Hohtimet KM4507:22

Kannus KM4507:37

Hevosenkä KM4507:38

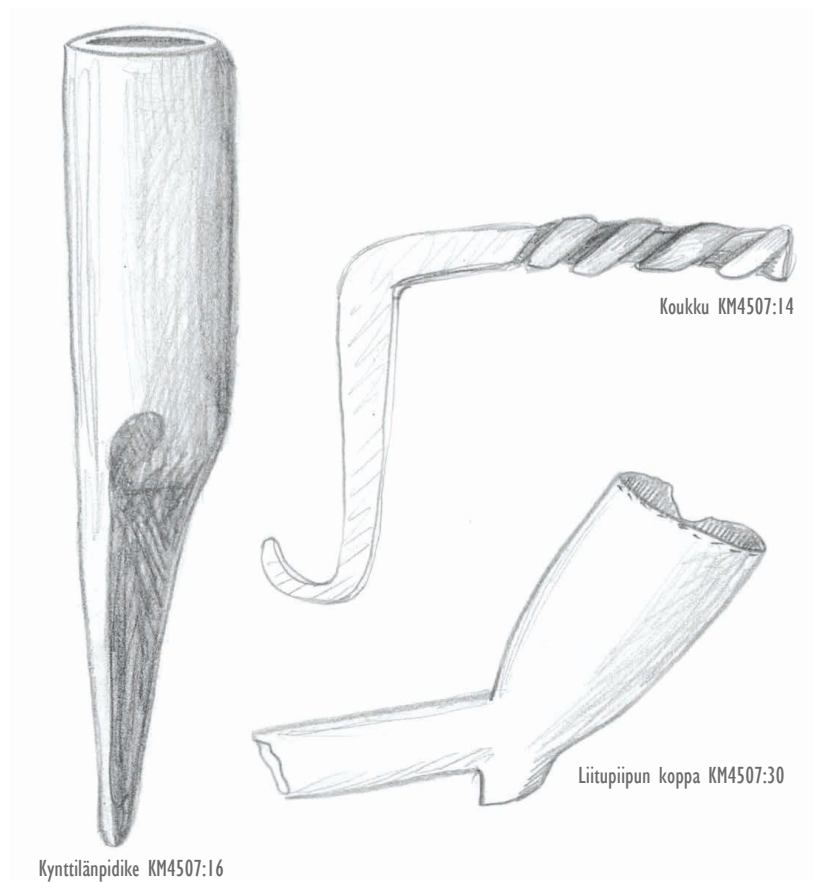
Tontilta nro 1 kerrostalon perustuksia kaivettaessa löytyneitä esineitä, jotka päätyivät Kansallismuseon kokoelmiin. Esinepiirroks-
set Museoviraston löytöluettelo.

ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET JA SÄILYNEISYYT

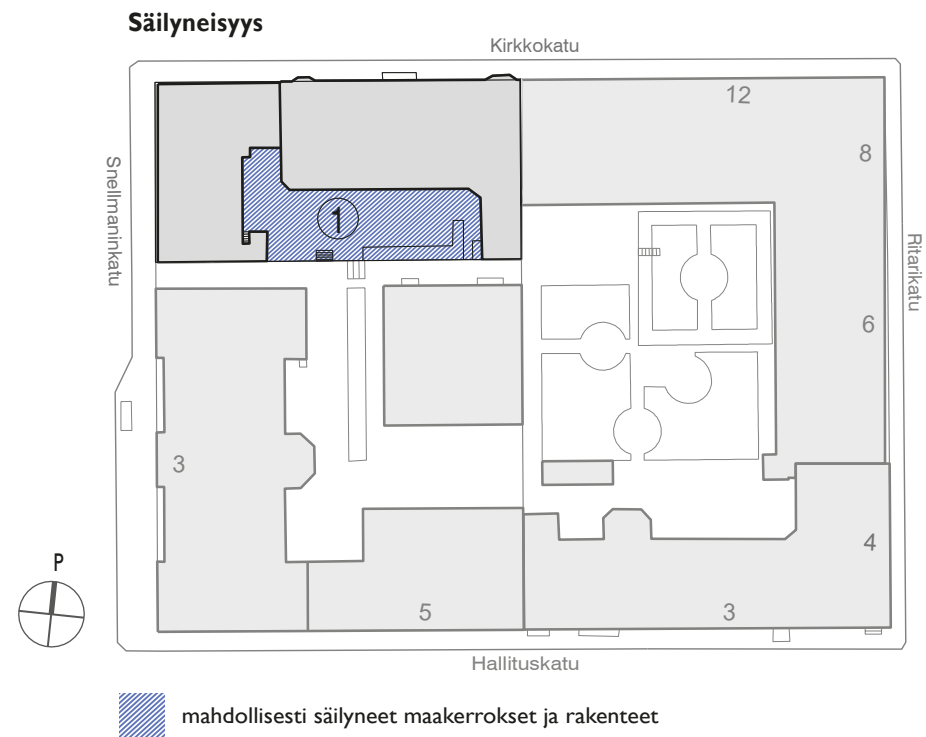
Tontilta on tallennettu 1900-luvun alussa Kansallismuseoon 39 löytöä (KM4212 ja KM4507:1–38). Vuonna 1903 oli museoon toimitettu Kirkkokatu 14:ssä sijainneen puutalon kellarista löytynyt venäläinen, emalikoristeinen matkaikoni (KM4212).⁷⁹

Esineet löytyivät vuonna 1905 Kirkkokatu 14:sta uuden nelikerroksinen kivitalon perustuksien kaivutöissä. Työmiesten museoon toimittamat löydöt ajoittuvat 1600–1800-luvuille. Paikalta oli talteen otettu työkaluja: veitsiä, hohtimet, kirves, sirpin katkelmia, naskali ja poranterä. Ratsukon varustuksiin liittyvistä esineistä museon kokoelmiin päätyivät kannukset ja hevosenkenkä. Kannustinten on usein tullut liittyvän sotaratsuihin. Sotilaisiin viittaavat myös tontilta löytyneet musketin kuula ja kaksi tykin kuulaa. Paikalta löytyi lisäksi puuesineiden katkelmia, liitupiipun koppa, avain, kynttilänpidike, padan sanki ja kaksipiikkinen haarukka, jonka puukahva oli koristeltu pienillä niiteillä ja helalla. Tontilta talteen otetuista kuudesta kuparirahasta nuorin oli venäläinen raha vuodelta 1800 ja vanhin vuoden 1630 ruotsalainen ¼ äyri.⁸⁰ Paikalla säilyneitä maakerroksia tai rakenteita ei 1900-luvun alussa dokumentoitu. Tontilla on ilmeisesti sijainnut ennen 1840-lukua rakennettu rakennus, sillä hävitetyn rakennuksen kivijalan kivien välistä löytyi kahden äyrin raha vuodelta 1769.⁸¹

Tontilla ei ole tehty arkeologisia tutkimuksia eikä raportoituja tarkastuksia Museoviraston suorittamaa vuoden 2002 kaupunkiarkeologista inventointia lukuun ottamatta.⁸² Rakennusten sisäpuolella olevat maakerrokset ja rakenteet ovat tuhoutuneet kellaritilojen rakentamisen ja perustusten lujittamisen yhteydessä. Osa nykyisistä rakenteista on louhittu kallioon. Piha-alueella on mahdollisesti säilynyt kulttuurikerroksia ja rakenteita pihakiveyksen alla kaukolämpö- ja viemärikaivantojen ulkopuolella.

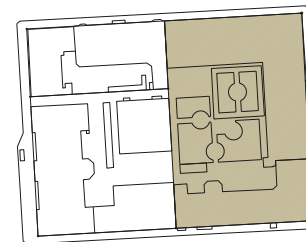
Esinepiirrokset Museoviraston löytöluettelo.

Arkeologiset tutkimukset

Vuosi	Tutkimus	Tutkija
2002	Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi	Teemu Mökkönen 2002 Museovirasto

TONTTI NRO 4

TONTIN ASUTUSHISTORIA

Nykyinen tontti nro 4 kuului 1690-luvulla *Suon neljännekseen*. Tontin poikki kulki itä-länsisuuntainen katu, jonka pohjoispuolella sijaitsivat tontit nro 204, nro 205 ja nro 206. Osa näiden tonttien alueista ulottui nykyiselle tontille nro 4. Johan Hindersson Kotkan tontti (nro 204) oli kadun kulmauksessa. Keskimäinen, Mats Malmin omistama tontti (205) oli autioitunut. Kolmas tonteista sijaitsi itä-länsisuuntaisen ja myöhemmin Vuorikaduksi nimetyn kadun kulmauksessa. Tämä Petter Mickelssonin (nro 206) omistama tontti oli pienin kolmesta tontista ja pinta-alaltaan se oli vain noin 274,5 m². Suurin tonteista oli Johan Kotkan omistama tontti, jonka pinta-ala oli noin 500,7 m². Näiden kolmen tontin asukkaista ei kukaan omistanut peltoa kaupungin alueella.⁸³

Itä-länsisuuntaisen kadun eteläpuolella oli tontit nro 180 ja nro 181. Tonteista suurin oli rovasti Ignatiuksen tontti (nro 181), joka oli kooltaan noin 1239 m². Tontti rajautui idässä Vuorikatuun ja etelässä Koulukatuun (nykyiseen Hallituskatuun). Hänen tonttinsa vieressä oli 365 m²:n kokoinen Andhers Kläckringaren tontti. Koulukadun varrella olivat räätäli Brent Giöttbärgzin lesken tontti nro 182 ja kaupungin-palvelija Daniel Erichssonin tontti nro 183, joka oli kooltaan 824 m². Rovasti Ignatius omisti myös hyvää peltomaata pohjoiseen vievän maantien vierestä ja mäen alapuolelta sekä huonompaa suomaasta koostuvaa peltoa.⁸⁴ 1700-luvun alussa, ennen isoavihaa, olivat tonttien asukkaat kirkon tai kaupungin palveluksessa lukuun ottamatta räätälin leskeä. Hänen miehensä oli aikanaan toiminut ammattikuntansa oltermannina eli esimiehenä.⁸⁵

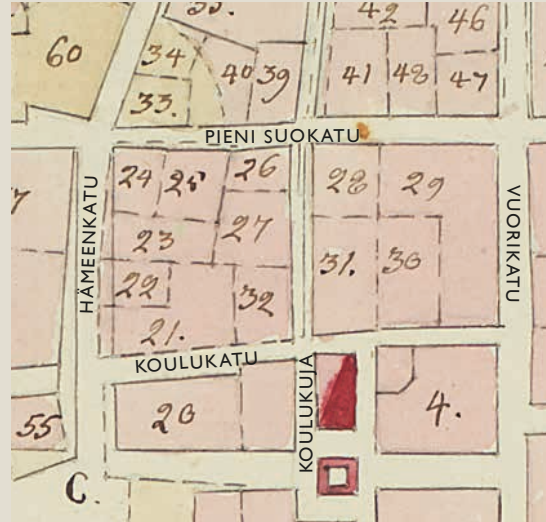
1700-luvun lopulla tontin nro 4 alue kuului kaupungin *pohjoiseen neljännekseen*. Sen tonttien koot ja sijainnit olivat pysyneet ison- ja pikkuvihan myllerryksissä suunnilleen samoina, vaikka tonttien numerointi oli muuttunut.⁸⁶ Vuonna 1763 tontin nro 28 (180) omisti valjaidentekijä Daniel Kruuse. Suurimman tonteista, numeron 29 (181), oli ostanut kamreeri Alopaeus. Tontti nro 30 (182) oli siirtynyt teurastaja Holmbergin omistukseen. Tontilla nro 31 (183) asui lainvalvoja (konstaapeli) Nordströmin leski.⁸⁷ Itä-länsisuuntaisen kadun pohjoispuolella tontin nro 41 (204) omisti peruukintekijä Berndts. Tontti nro 48 (205) oli puolestaan siirtynyt puuseppä Nygrenin omistukseen. Tontti nro 47 (206) oli merkitty porvari Thomas Kurehelinille.⁸⁸

Augustin Ehrenswardin linnoitussuunnitelmat olisivat toteutusaan nykyisen tontin nro 4 osalta merkinneet muutoksia, jotka on esitetty A. E. Göten vuoden 1763 kaupunkimittauksessa. Sen neljä tonttia olisivat muodostaneet oman suorakulmaisen korttelin, joka olisi ulottunut Kellotapulien määle asti. Kaksikerroksinen ja kivistä rakennettu triviaalikoulu olisi hallinnut korttelin lounaisosaa. Korttelin eteläpuolelle oli suunniteltu uusi itä-länsisuuntainen katu. Korttelin länsipuolelle oli merkitty osittain vanhojen tonttimaiden läpi kulkemaan uusi pohjois-eteläsuuntainen katu. Entisellään suunnitelmissa oli säilynyt itä-länsisuuntainen Suokatu, josta on käytetty nimeä Pieni Suokatu ja Eteläinen Suokatu.⁸⁹

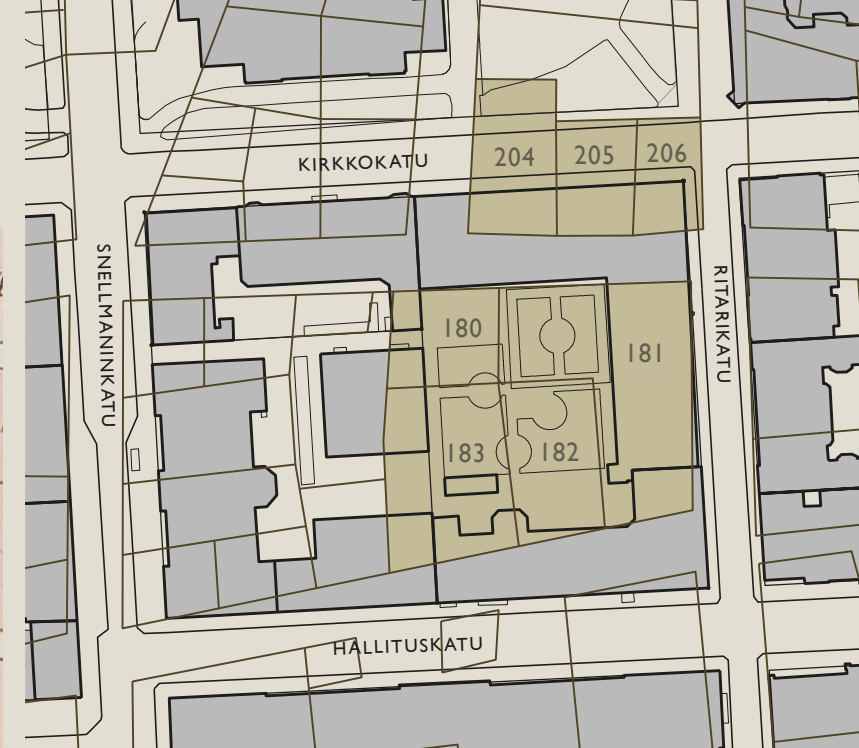
Vuonna 1800 oli tonttien numerointi säilynyt ennallaan. Kärrynpyörientekijä Ingström omisti tontin nro 28, jolla oli vuokralaisina rouva Segerstedt ja kauppias Tillianderin leski. Viereisen tontin nro

1696/1707 L. Forsell/N. Avander. RA420571:02:0027:00001.

1763/1790-luku E. Göte/ E. L. Fonséen. UUB55616.

Helsingin kantakarttaan on merkitty vuosien 1696/1707 tontit, jotka ovat ulottuneet nykyiselle tontille nro 4. Vuoden 1696/1707 kaupunkimittaus, RA420571:02:0027:00001.

29 omisti luutnantti Sundman. Tontilla asui vuokralaiset luutnantti Tidholm, neito Mauddotter ja laivamies Sundman. Koulukadun varrella tontin nro 30 omisti kersantti Tuuseen-Thurin. Tontilla asui vuokralaisina kaupungin kirvesmies Thusberg ja Anders Thusberg, kellonsoittaja Nyström ja palvelija Blomberg. Naapuritontti nro 31 oli merkitty kuolleelle raatimies Sundbeckille. Talon oli vuokrannut kapteeni de Cornall. Länsi-itäsuuntaisen kadun, jota kutsuttiin 1800-luvun alussa Eteläiseksi suokaduksi, pohjoispuolella oli kauppias Lindebergin tontti (nro 41). Hänen naapurissaan oli puuseppä Nygrenin lesken tontti nro 48 ja katujen kulmauksessa porvari C. J Wickströmin tontti nro 47, jossa vuokralla asuivat merimies Mellenius ja Lindblad sekä kaupunginmuurari Hegell.⁹⁰

Tontit ja niiden omistajat vuosina 1697–1800

1696/1707			1763/1790-luku		1800	
Numero	Omistaja	Pinta-ala	Numero	Omistaja	Numero	Omistaja
180	Andhers Kläckringare	365 m ²	28	Gördelmakare Daniel Kruuse	28	Hjulmakare Ingström
181	Probsten Mag. And. Ignatius	1239 m ²	29	Assessor Kijhl	29	Löjtnant Sundman
182	Skredd. Brent Giöttbärgz Enchia	558 m ²	30	Slaktare Holmberg	30	Sergeant Tuuseen-Thurin
183	Daniel Erichsson	824 m ²	31	Gevaldiger Nordströms änka	31	Rådman Erick Sundbeck
204	Johan Hindersson Kotka	501 m ²	41	Perukmakare Berndts	41	Handelsman Lindeberg
205	Matz Malm öde	342 m ²	48	Snickare Anders Nygren	48	Snickare Nygrens änka
206	Petter Mickelsson	275 m ²	47	Borgare Thomas Kurehelin	47	Borgare C. G. Wickström

Kirkkokatu 12:n sisäpiha vuonna 1928. Eric Sundström HKM N25438

Ritarikatu 6:n piharakennuksia ja kaivo. Tontin maasto laski kohti nykyistä Snellmanin katua. Signe Brander, HKM N485.

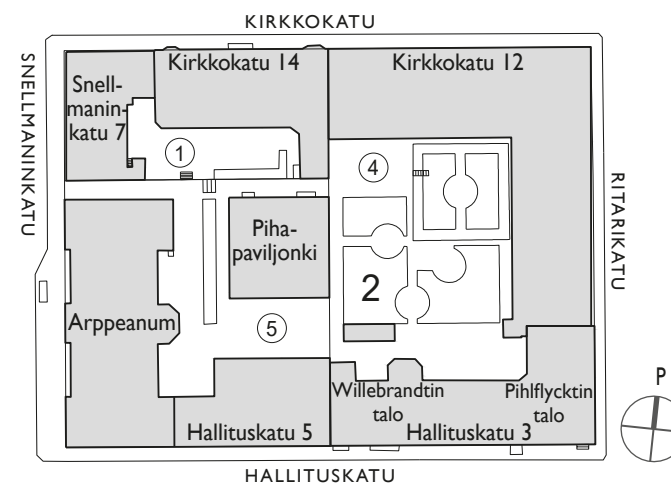

Tontin nro 4 piha on kahdessa tasossa. Vanhat maakerrokset ja rakenteet kaivettiin pois 1970-luvulla virastotalon rakentamisen yhteydessä.

NYKYTILANNE

Nykyinen tontti nro 4 muodostui kolmesta tontista (nrot 1, 2 ja 3) 1800-luvun alussa uudistetussa asemakaavassa. Tontit yhdistettiin 1970-luvulla yhdeksi tontiksi.⁹¹ Kirkkokadun ja Ritarikadun varrelle rakennettiin kuusikerroksinen virastotalo, jossa on kaksi kellarikerrosta. Rakennus valmistui vuonna 1981.⁹² Se on nykyisin ulko- ja sisäministeriön käytössä.⁹³ Hallituskatu 3:ssa sijaitsee vuonna 1844 valmistuneet ja useita muutoksia kokeneet ns. Pihlflycktin ja Willebrandin talot, jotka ovat nykyisin maa- ja metsätalousministeriön käytössä. Pihlflycktin talon kellarissa toimii ravintola.⁹⁴

Kirkkokatu 12:n ja Ritarikatu 8:n 1840-luvulla rakennetuista puurakennuksista osa paloi vuonna 1864 ja vuonna 1959. Tontin rakennuksista kaksi purettiin 1960-luvun lopulla. Viimeisenä vuonna 1972 purettiin Kirkkokadun varrella sijainnut vuonna 1902 valmistunut kivirakenteinen koulu.⁹⁵ Tontin kaivutyöt uudisrakennusta varten aloitettiin 1970-luvun alussa. Sisäministeriön uusi toimistorakennus, jossa on kaksi kellarikerrosta, valmistui vuonna 1981. Rakennuksen maanalaiset kerrokset ulottuivat piha-alueelle tontin 5 pihapaviljonkiin asti.⁹⁶

Ritarikatu 6:n rakennettiin 1840-luvulla kaksikerroksinen asuinrakennus, jonka alaosa oli kiveä ja yläosa puuta. Samaan aikaan pihalle tehtiin yksikerroksinen asuinrakennus ja piharakennus. Kadun varrella sijainneessa asuinrakennuksessa oli kellarikerros. Pihalla oli kaksi kaivoa, joista toinen oli nykyisen tontin nro 5 rajalla. Tontin piharakennukset purettiin 1920-luvun lopulla yliopiston kivisen siipirakennuksen tieltä. Tontin muut rakennukset purettiin 1970-luvulla.⁹⁷

Hallituskatu 3:n ja Ritarikatu 4:n kulmatontilla numero 1 oli vuonna 1839 suolamakasiini, joka perimätiedon mukaan oli rakennettu Helsingin Vanhankaupungin kirkon hirsistä. Kaupunginkirurgi Pihlflycktin kerrotaan purkaneen ja siirtäneen suolamakasiinin maatilalleen Kärkölään.⁹⁸ Vuosina 1843–1844 hän rakennutti 3-kerroksisen, kivirakenteisen asuinrakennuksen Ritarikadun ja Hallituskadun kulmaan. Samaan aikaan tehtiin piharakennuksia ja Hallituskadun varteen 2-kerroksinen vaunuvaja, jonka yläkerrassa oli asuintiloja. Osa piharakennuksista purettiin vuonna 1887. Hallituskadun viereistä vaunuvajaa korotettiin kolmikerroksiseksi ja se muutettiin asuinra-

kennukseksi. Taloa alettiin kutsua omistajansa mukaan Willebrandin taloksi. Rakennukseen tehtiin neljäs kerros vuonna 1936. Piharakennus purettiin yliopiston uuden pihasiiven tieltä 1920-luvulla. Yliopiston pihasiipirakennus puolestaan purettiin 1970-luvulla.⁹⁹ Pihlflycktin talon Ritarikadun puoleisessa siivessä oli tiilestä holvattu kellari, jonka lattiatasoa laskettiin 1970-luvulla, kun kellarista tehtiin ravintola. Samassa yhteydessä Pihlflycktin talon perustuksia vahvistettiin. Ravintola valmistui vuonna 1981.¹⁰⁰ Hallituskatu 3:n Pihlflycktin ja Willebrandin talot ovat nykyisin maa- ja metsätalousministeriön käytössä. Pihlflycktin talon kellarissa toimii ravintola.¹⁰¹

Pihalla on kaksitasoinen pihakansi betonirakenteisineen istutuskaukaloineen ja hätäpoistumisportaineen.¹⁰² Pihan pohjoisosassa on alapiha, jonka kautta Kirkkokatu 12:n kellarin 1-tason tilat saavat luonnonvaloa. Ylätasolla on istutuskaukaloita. Pihan pohjoisosa on päällystetty isokokoisilla betonilaatoilla ja eteläosa betonikivillä. Kulku eri tasojen välillä on ratkaistu portailla. Pihan eteläosaan on asennettu kaukolämpöputki ja sadevesiviemärinti.¹⁰³

Pihlflycktin talon piha-alueetta vuonna 1971 ennen rakennusten purkamista ja maanpoistoja. Veijo Laine Museovirasto RH050357. Nykyisin piha on kahdessa tasossa ja sen alapuolella on maanalaisia tiloja.

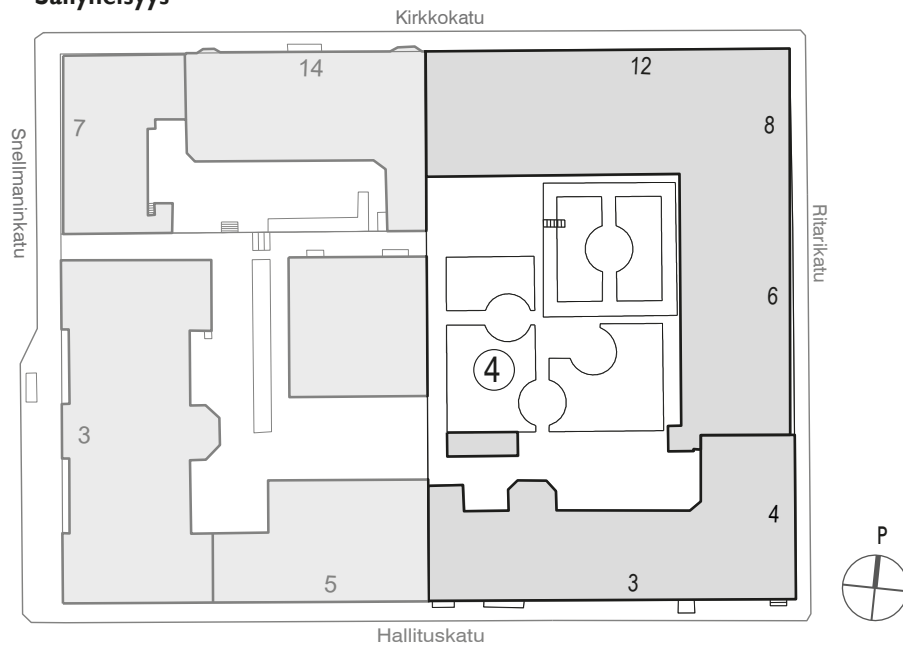
Pihlflycktin talon piha-alueella louhittiin kalliota uudisrakentamisen tieltä 1970-luvun alussa. Taustalla Arppeanum. Museovirasto RH0dia873/11227.

ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET JA SÄILYNEISYYS

Tontilla nro 4 ei ole tehty arkeologisia tutkimuksia eikä raportoituja tarkastuksia, lukuun ottamatta Museoviraston vuonna 2002 tekemää kaupunkiarkeologista inventointia ja Ark-byroon pohjatutkimuksiin liittyvän kuopan valvontaa vuonna 2020 tontin pihalla. Pihlflycktin talon seinän viereen tehdystä 5 m²:n laajuudesta ja noin kaksi metriä (pohja +8,30) syvästä koekuopassa ei havaittu muinaisjäännöksiä. Talon perustukset oli tehty louhitun kallion päälle.¹⁰⁴

Tontin laajamittaiset maanpoistot tehtiin 1970–1980-luvuilla vailla arkeologisia tutkimuksia tai valvontoja. **Kirkkokatu 12:ssa ja Ritarikatu 6–8:ssa** on vuonna 1981 valmistuneen rakennuksen ja sen piha-alueen kohdalla todennäköisesti kaikki vanhat rakenteet ja maakerrokset tuhoutuneet viimeistään 1970-luvun rakennustöiden yhteydessä. Tontin alueelta ei ole säilynyt löytöjä eikä tietoja dokumentoiduista vanhoista rakenteista ja maakerroksia. Ritarikatu 6:n kadun varrella olevat rakenteet ja maakerrokset ovat tuhoutuneet todennäköisesti jo 1840-luvulla, kun asuinrakennukseen tehtiin kellarikerros. Hallituskadun ja Ritarikadun kulmauksessa olevan Pihlflycktin talon kohdalla ovat Helsingin vanhan asemakaavan aikaiset maakerrokset ja rakenteet tuhoutuneet todennäköisesti myös jo 1840-luvulla, mutta viimeistään 1970-luvulla kellarin lattiatason laskemisen yhteydessä. Ns. Willebrandin talossa ei ole ollut alun perin kellarikerrosta. Kallio on todennäköisesti lähellä maan pintaa. Piha-alueelle rakennusten viereen on asennettu kaukolämpöputket ja sadevesiviemärit.¹⁰⁵ Tontilla nro 4 ei ole todennäköisesti enää säilynyt muinaisjäännöksiä tulkittavia maakerroksia ja rakenteita.

Säilyneisyys

Tontilla nro 4 ei todennäköisesti ole säilyneitä 1800-lukua vanhempia kaupunkiasutukseen liittyneitä maakerroksia ja rakenteita.

Arkeologiset tutkimukset

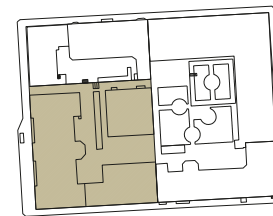
Vuosi	Tutkimus	Tekijä	
2002	Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi	Teemu Mökkönen 2002	Museovirasto
2020	Valtioneuvoston linna, arkeologinen valvonta	Heini Ynnilä ja Kim Krappala	Ark-byroo

Pihlfycktin talon piha-alueita 1970-luvun alussa. Taustalla Willebrantintalo ja Hallituskatu 5:n rakennus. Lauri Putkonen Museovirasto RHO19894.

Tonteilta nro 4 ja nro 5 poistettiin maata kellaritilojen rakentamiseksi. Taustalla on Hallituskatu 3:n ja 5:n rakennukset vuonna 1975. Eeva Rista Helsingin kaupunginmuseo ser570936.

TONTTI NRO 5

TONTIN ASUTUSHISTORIA

Nykyinen tontti nro 5 kuului 1690-luvulla *Suon neljännekseen*. Tuolloin tontti oli jaettu kuuteen pieneen tonttiin, joiden pinta-alat olivat keskimäärin 415 m². Hämeenkadun varrella oli tontit nro 187, nro 188 ja nro 189. Myöhemmin Koulukaduna tunnetun kadun varrella sijaitsivat tontit nro 185 ja nro 186. Näiden tonttien keskelle jäi Michel Kurjen omistama tontti nro 184, jonne kuljettiin myöhemmin Suokaduksi nimetyltä kadulta kapeaa kujaa pitkin. Kurjen tontti oli pinta-alaltaan suurin (729 m²). Pienin tonteista (293 m²) oli Koulukadun pohjoispuolella sijainnut kellonsoittaja Hans Borgin tontti (185). Koulukadun eteläpuolella sijaitsi kellotapuli.¹⁰⁶ Borgin virkatehtäviin kuului myös tulipalojen ilmoittaminen kellojen soitolla, mikä oli tärkeä kaupungin turvallisuuden kannalta.¹⁰⁷ Kaupungin pohjoispuolella peltoa oli vain tontin nro 188 omistajalla, Martin Mårtenssonin naispuolisella sukulaisella. Viljelemätön peltö mainitaan keskinkertaiseksi ja kiviseksi.¹⁰⁸

Suon neljänneksen nimi oli muuttunut *pohjoiseksi neljännekseksi* 1700-luvulla. Nykyisen tontin nro 5 alueella oli ison- ja pikkuvihan jälkeen tonttien lukumäärä vähentynyt viiteen ja niiden rajoihin oli tullut pieniä muutoksia. Tontit olivat saaneet myös uudet numerot. Vuoden 1763 asemapiirustuksessa oli entiselle Kurjen tontille (nro 184) johtanutta kujaa jatkettu Koulukadulle asti.¹⁰⁹ Tätä katua ei ole merkitty enää 1800-luvun alun asemapiirustuksiin. Hämeenkadun varrella sijainneen tontin nro 23 (189) omisti Saksenin perilliset ja kirjansitoja Seklyten, joka asui naapuritontilla nro 22 (188). Tämä pieni tontti oli lohkokettu vanhasta tontista nro 187 (21). Pajalinin tontista nro 27 (184) oli puolestaan osa lohkokettu Koulukadun varrella sijainneelle tontille nro

21, jonka omisti raatimies Gustaf Boek. Toinen Koulukadun varrella sijainnut tontti, nro 32 (185), oli siirtynyt konstaapeli Nordendahlin omistukseen.¹¹⁰

Toteutuessaan Helsingin linnoitussuunnitelmat olisivat merkinneet muutoksia korttelin rakenteeseen. Suunnitelma on esitetty A. E. Göten vuoden 1763 kaupunkimittauksessa. Suunnitelmassa nykyisen tontin nro 5 kuusi vanhaa tonttia olisivat muodostaneet nykyisen tontin nro 1 kanssa oman suorakulmaisen korttelin, joka olisi ulottunut Kellotapulien määlele asti. Korttelin eteläpuolelle oli suunnitelmassa uusi itä-länsisuuntainen katu. Korttelin itäpuolelle oli merkitty osittain vanhojen tonttimaiden läpi uusi pohjois-eteläsuuntainen katu, joka oli jatkoa vanhalle, tontille nro 184 (21) johtaneelle kujalle. Entisellään suunnitelmissa oli säilynyt itä-länsisuuntainen Suokatu, josta käytettiin myös nimeä Pieni Suokatu ja Eteläinen Suokatu. Hämeenkatu oli merkitty oikaistavaksi. Samalla olisi Hämeenkadun varrella olevista tonteista nro 21, nro 22 ja nro 23 osa jäänyt kadun alle.¹¹¹

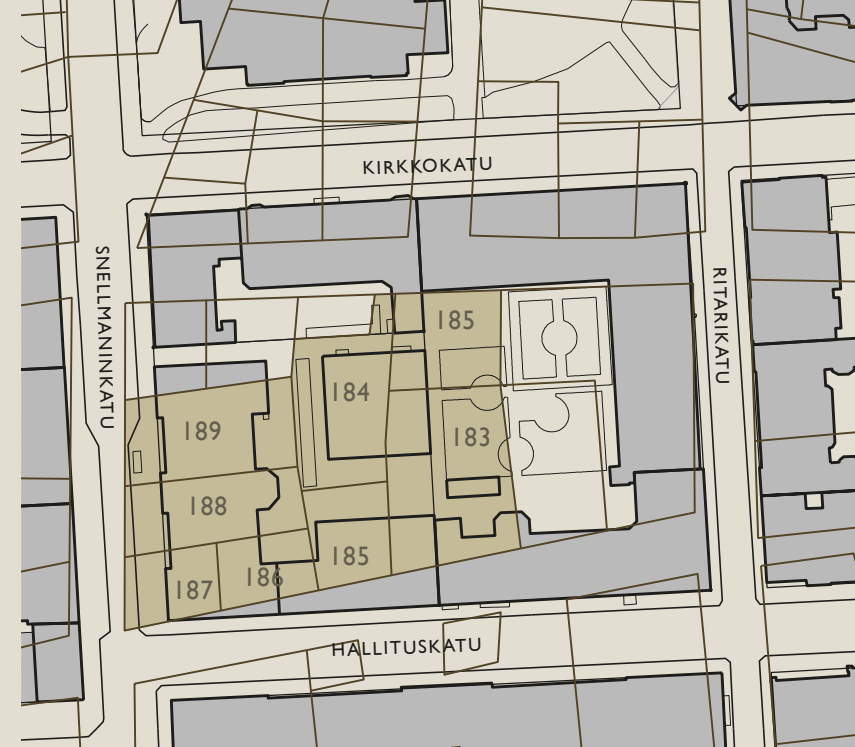
Tonttien numerointi oli säilynyt ennallaan vuonna 1800. Koulukadun varrella tontilla nro 32 asui palovahti Nybergin leski. Saman kadun varrella sijainnut raatimies Boekin tontti nro 21 oli siirtynyt raatimies Gardbergille, joka omisti myös Hämeenkadun varrella olleen pienen tontin nro 22. Sen naapuritontin nro 23 omisti kokonaan kirjansitoja Seklyten.¹¹²

1696/1707 L. Forsell/N. Avander. RA420571:02:0027:00001.

1763/1790-luku E. Göte/ E. L. Fonséen. UUB55616.

Helsingin kantakarttaan on merkitty vuosien 1696/1707 tontit, jotka ovat ulottuneet nykyiselle tontille nro 5. Vuoden 1696/1707 kaupunkimittaus, RA420571:02:0027:00001.

Tontit ja niiden omistajat vuosina 1697–1800

1696/1707			1763/1790-luku		1800	
Numero	Omistaja	Pinta-ala	Numero	Omistaja	Numero	Omistaja
184	Michel Kurki	729 m ²	27	Pajalin	27	?
185	Kläckringare Hans Hindersson Borg	293 m ²	32	Konstapel Nordendahl	32	Branvackten Nybergs änka
186	Sigfrid Cnuutsson	222 m ²	21	Rådman Gustaf Boek	21	Rådman Gardberg
187	Jöran Tomasson Styf	251 m ²	-	-	-	-
188	Martin Mårtensson Fräncka	451 m ²	22	Bokbindare Seklyten	22	Rådman Gardberg
189	Zachris Andhersson	543 m ²	23	Sacksenii arvigar, Bokbindare Seklyter	23	Bokbindare Seklyter

NYKYTILANNE

Tontin nro 5 alueelle oli Helsingin 1800-luvun alussa uudistetussa asemakaavassa kaavoitettu kaksi tonttia (nro 4 ja nro 5). Myöhemmin 1800-luvulla tontit saivat numerot 1 ja 2, jotka yhdistettiin 1870-luvulla yhdeksi tontiksi. Vuodesta 1970 lähtien tontin numero on ollut 5.¹¹³ Tontilla on kolme, vuosina 1869, 1887 ja 1981 valmistunutta rakennusta.¹¹⁴

Snellmaninkatu 3–5:n varren tontilla nro 1 sijaitsi vuonna 1840 rakennettu pieni rakennus. Se purettiin, kun louhinta- ja kaivutyöt yliopiston kemian laitoksen rakennusta varten aloitettiin vuonna 1860.¹¹⁵ Rakennus valmistui vuonna 1869. Nykyisin Arppeanumin nimellä tunnettu kivirakenteinen ja 4-kerroksinen rakennus on perustettu kallion päälle. Paikoitellen kalliopinta on vain noin puoli metriä alkuperäisen lattiapinnan alapuolella.¹¹⁶ Rakennuksen länsiosassa on läpikuljettava kellariholvisto, joka noudattaa 1. kerroksen huonejakoa. Itäosan alapohjan alla on vain matala tila.¹¹⁷ Tontilla sijaitsi Kruununhaan terveyslähde, josta louhittiin kemian laboratorion tarpeisiin kaivo. Se sijaitsee Arppeanumin kellarissa, rakennuksen luoteisnurkassa.¹¹⁸ Tontin kulmaan rakennettiin vuosina 1866–1869 kaksikerroksinen kivinen piharakennus. Sen toinen siipi purettiin jo 1920-luvulla, kun Hallituskatu 5:ssä sijanneeseen uuteen kemian laitokseen rakennettiin läisiipi. Kokonaan piharakennus purettiin vuonna 1973.¹¹⁹ Arppeanum on nykyisin Valtioneuvoston kanslian käytössä.¹²⁰

Hallituskatu 5:ssä on yliopiston kemian laitoksen käyttöön vuonna 1887 valmistunut rakennus, jossa ei ollut alun perin kellarikerrosta. Pihasiipeä jatkettiin tontin pohjoisrajaan saakka 1920-luvulla ja kadun varrella olevaa rakennusta korotettiin 4-kerroksiseksi. Hallituskatu 5:n korjaus- ja muutostöiden yhteydessä 1970-luvulla purettiin pihasiipi ja kaivettiin rakennuksen alle pieni kellari, jonne sijoitettiin teknisiä tiloja.¹²¹ D-portaassa sijaitsevassa kellarissa on teknisten tilojen lisäksi yhdyskäytävä naapurikortteliin ja maanalainen yhteys valtioneuvoston muihin tiloihin.¹²² Rakennus (ent. kemian laitoksen lisärakennus) on

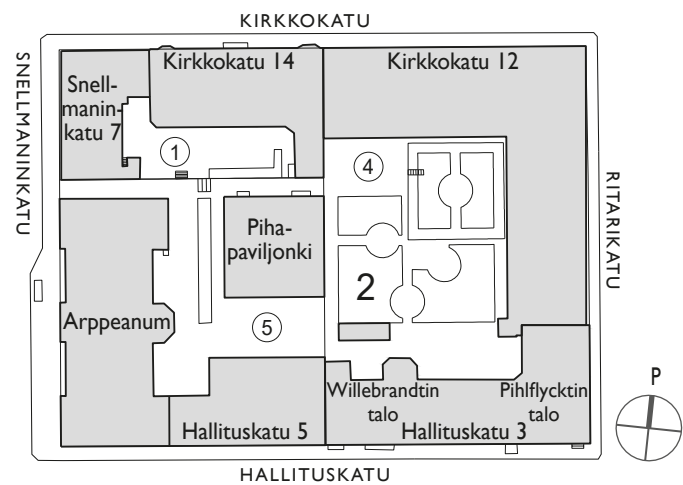
nykyisin maa- ja metsätalousministeriön käytössä.¹²³

Tontin nro 5 sisäpihalle vuonna 1981 valmistui **pihapaviljonki**. Sen ensimmäinen maanalainen kerros (K1) on laajempi kuin sen kaksi maanpäällistä kerrosta. Maanalaisiin arkistotiloihin liittyvän rakennuksen F-portaassa on yksi maanpäällinen kerros. Kellarikerros ulottuu paviljonkia ympäröivän kannen alle sen pohjois-, länsi- ja eteläsiivillä. Paviljongin itäpuolella ensimmäinen maanalainen kerros rajoittuu sisäasiainministeriön toimitalon K1-kerrokseen.¹²⁴ Maanalaiset rakenteet ja niiden eristykset ulottuvat paviljongin rakennuksen ulkoseinästä seitsemän metrin päähän.¹²⁵

Pihaa kunnostettiin vuosina 2001–2002. Tavoitteena oli estää kosteuden pääsy rakenteisiin, uusia pihan pintarakenteet ja valmistella peruskorjauksen tarpeita taloteknisten liittymien osalta. Pihan lounaisosassa kallion pintaa muokattiin kuorivalun avulla pintavesien johtamiseksi pihan keskellä kulkevaan salaojaan ja sitä kautta kaupungin sadevesiviemäriin. Muualla sokkelin vierusta salaojitettiin. Rakennusta reunustamaan asennettiin sileä graniittikiveys, ja porttikäytävän osalle ladottiin nupukiveys.¹²⁶ Arppeanumin ja paviljongin välinen alue on asfaltoitu. Paviljongin ja Hallituskatu 5:n rakennuksen väliin on istutettu lehtipuuvivistö ja piha-alueella on betonikivistä ladottu kiveys.¹²⁷

Tontin numero 5 piha on päällystetty betonilaatoilla ja-kivillä sekä asfaltilla.

Pihapaviljonin rakennustyömaa vuonna 1975. Tontin nro 5 maakerrokset kaivettiin tuolloin lähes kokonaan pois. Eeva Rista, HKM ser570938.

Arppeanumin vierestä löytyi kaareva tiilimuuuri. Markku Heikkinen 2001, HKM Arppeanum 18.

Tontin lounaisosasta paljastui heti pihakiveyksen alta kalliota. Markku Heikkinen 2001, HKM Arppeanum 4.

Huoneen 114 koillisnurkassa oli rakennuksen puretun tulisijan perustukset. Lattian alla olleita täyttömaita on kaivettu pois. Markku Heikkinen 2002, HKM Arppeanum 21.

ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET

Arkeologisia tutkimuksia on tontilla nro 5 tehty vuosina 2001–2002. Arkeologi Markku Heikkinen Helsingin kaupunginmuseosta valvoi tuolloin Arppeanumin perusparannustöihin liittyneitä maanrakennustöitä kolmessa huoneessa ja tontin piha-alueella. Valvotun alueen laajuus oli yhteensä noin 450 m². Pihaa kaivettiin uusien sadevesiputkien ja -kaivojen sekä rakennuksen ulkoseinien vesieristysten rakentamisen vuoksi.¹²⁸ Pihamaalta poistettiin maata noin 1,5 metrin syvyyteen tai kalliopintaan asti. Kaivutyöt ulottuivat pihan keski- ja pohjoisosissa vanhojen putkien syvyydelle saakka.¹²⁹ Hallituskadun puolelta avattiin kolmen huoneen (110, 113 ja 114) lattiat rakennuksen lounaiskulmassa. Paikalla ei havaittu muinaisjäännöksiä eikä niihin liittyviä löytöjä.¹³⁰ Lisäksi peruskorjauksen aikana tyhjennettiin Arppeanumin luoteisosassa sijainnut kaivo ja 1. kerroksen lattioiden (109, 111, 116 ja 118) alla olleet maakerrokset. Tyhjennystöistä on arkkitehti Kati Winterhalterin laatima dokumentointiraportti.¹³¹ Vuonna 2020 valvoi Ark-byroo pohjatutkimuksiin liittyvän 1,5 m²:n laajuisen ja 70 cm syvän kuopan kaivuuta tontin pihalla. Kuoppa sijaitsi Arppeanumin seinän vieressä jo vuonna 2001 tutkitulla alueella.¹³²

Tontin pihakiveyksen ja sen asennushiekkakerroksen alta paljastui 2000-luvun alun valvonnassa louhittua kallion pintaa, joka vietti pohjoista kohti. Sen pinta oli pihan eteläreunassa vain noin 30 cm pihatazon alapuolella (+9.35 – +9.46). Kalliota oli louhittu myös vanhojen putkikaivantojen kohdalla pihan itäosista ja paviljonkia rakennettaessa 1970-luvulla.¹³³ Pihalta löytyi kaksi tiilirakennetta ja kallioon louhittu kouru. Ne liittyivät todennäköisesti Arppeanumiin ja Hallituskatu 5:n rakennukseen. Pihan hiekkamaat olivat enimmäkseen uusia täyttömaita, joista ei tullut esiin esinelöytöjä.¹³⁴ Kaareva tiilimuurin perustus (tiilien koko noin 26,5 x 12 x 6,5 cm) jätettiin paikalleen uusien täyttökerrosten sisään.¹³⁵

Arppeanumin 1. kerroksen kolmen huoneen (110, 113, 114) lattiat avattiin. Lattioiden alla oli rakennusjätettä sisältänyttä täyttöhiekkaa,

eikä paikalta löytynyt vanhoja rakenteita tai löytöjä. Läntisimmän huoneen (114) lattia oli korkeudella +9.75 m. Sen alla oli ainakin 1,80 metrin syvyyteen asti täyttöhiekkaa. Huoneen pohjaa ei kaivettu niin syvälle, että kallio olisi tullut esille. Koillisnurkasta paljastui 3,0 x 3,5 metrin kokoinen uunin kiviperustus, jonka yläosassa oli säilynyt seitsemän tiilikerrosta.¹³⁶ Rakennuksen uunit oli purettu 1930-luvulla keskuslämmityksen asennuksen yhteydessä.¹³⁷

Keskimmäisessä Arppeanumin huoneessa 113 lattian pinta oli korkeudella +9.75 m. Täyttömaa ulottui huoneen länsipäässä ainakin 1,90 metrin syvyyteen saakka lattiapinnasta, kun taas kaakkoisnurkassa kallion pinta (+8.96) tuli esiin jo 80 cm lattian alapuolelta.¹³⁸ Huoneessa 110 lattian (+9.95) alta paljastui noin 50 cm:n syvyydestä kallion pinta (noin +9.45). Huoneen länsipäässä kallio oli samalla tasolla kuin huoneen 113 kivijalka. Kalliossa havaittiin samanlaisia louhittuja kouruja kuin pihamaalla. Ne saattoivat liittyä paikalla olleeseen kemian laboratorioon.¹³⁹ Huoneita 110 ja 111 on käytetty kellarina ja jääkellarina.¹⁴⁰

Koska rakennuksen eteläpäässä peruskallio oli lähellä lattiatasoa, jouduttiin ryömintätilaa syventämään talotekniikan asennusten vuoksi. Liian korkea kalliopintaa louhittiin paikoin jopa yli metrin verran. Suurimmat louhinnat tehtiin käytävän 116 eteläpäässä, tulevassa sähköpääkeskuksessa (109 ja 111) ja ilmanvaihtokonehuoneessa (110). Lisäksi tyhjennettiin rakennusaikaisia täyttömaita, jotta talotekniikan pääreittien tiloihin saatiin mahdollisuuksien mukaan noin puoli metriä korkeutta. Huoneiden 113, 116 ja 118 täyttömaakerrokset poistettiin kokonaan.¹⁴¹

Rakennuksen luoteiskulmassa sijainnut kaivo tyhjennettiin vuosien 2001–2003 peruskorjausten aikana. Se täyttyi nopeasti uudelleen vedellä. Pinta-alaltaan noin 25 m²:n laajuinen kaivo oli koko 6,5 metrin syvyydeltään muurattu luonnonkiviharkoista. Tyhjennyksen yhteydessä pohjan maa-ainesta ei tutkittu. Kaivoon oli päätynyt vanhoja lankkuja ja parruja, joiden alkuperäinen käyttö ei käynyt ilmi.¹⁴²

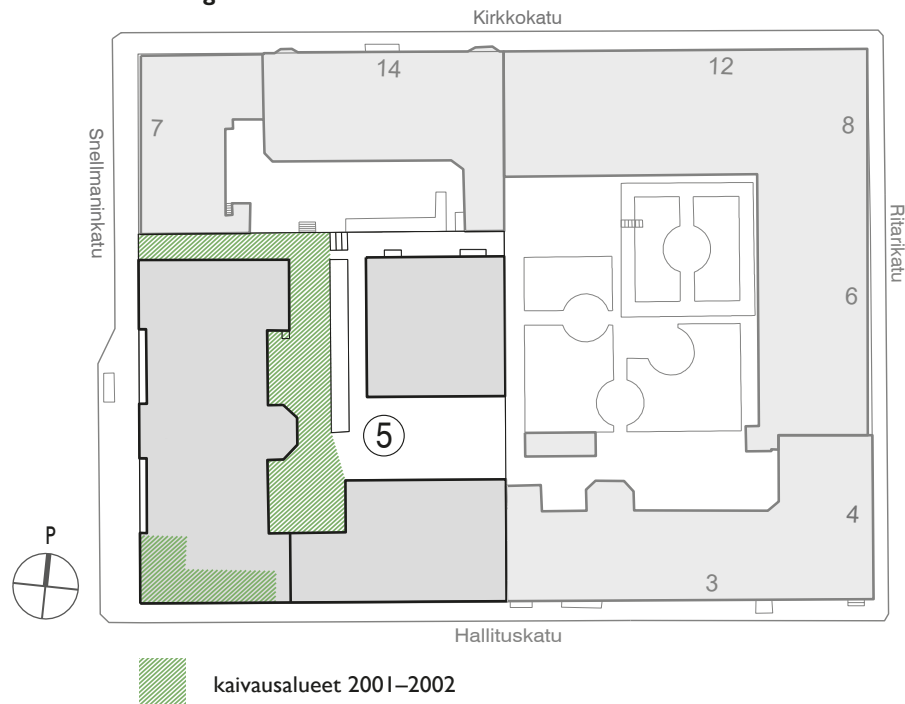
Vuosina 2001–2002 arkeologisesti valvotun alueen osuus oli tuhoutunut kokonaan Arppeanumin ja Hallituskatu 5:n rakennustöiden yhteydessä 1800-luvun puolivälissä, Valtioneuvoston paviljongin kellaritilojen kaivutöiden aikana 1970-luvulla ja pihalle tehtyjen sadevesiviemäreiden sekä -kaivojen takia.¹⁴³ Tonttia oli 1860-luvulla tyhjennetty rakennustöiden yhteydessä irtomaasta ja kalliota oli muokattu paikoitellen räjäyttämällä ja kiilaamalla. Tuolloin paikalta kaivettua maata vietiin Yliopiston kasvitieteelliseen puutarhaan yli 600 hevoskuormaa.¹⁴⁴ Laajamittaiset maanpoistot oli 1970–1980-luvuilla tehty ilman arkeologisia tutkimuksia. Kallion pinta on alun perin ollut lähellä maan pintaa sekä Snellmaninkadun että Hallituskadun puolella. Kalliota louhittiin vielä 1970-luvulla Valtioneuvoston paviljongin rakennustöiden yhteydessä sekä Arppeanumin peruskorjauksen aikana 2000-luvulla. Pihapaviljongin kohdalla vanhat maakerrokset ja rakenteet on kaivettu pois kokonaan 1970-luvulla. Arppeanumin kohdalla on vanhat rakenteet ja maakerrokset poistettu todennäköisesti kokonaan jo 1860-luvulla. Rakennusaikaisia täyttömaita poistettiin 2000-luvun alussa ja kalliota louhittiin lisää. Tontilla nro 5 ei ole todennäköisesti enää säilynyt muinaisjännöksiksi tulkittavia maakerroksia ja rakenteita.

Huoneen 113 kiviperustukset on saatu esiin poistamalla lattian alla olleita täyttömaita. Markku Heikkinen 2002, HKM Arppeanum 22.

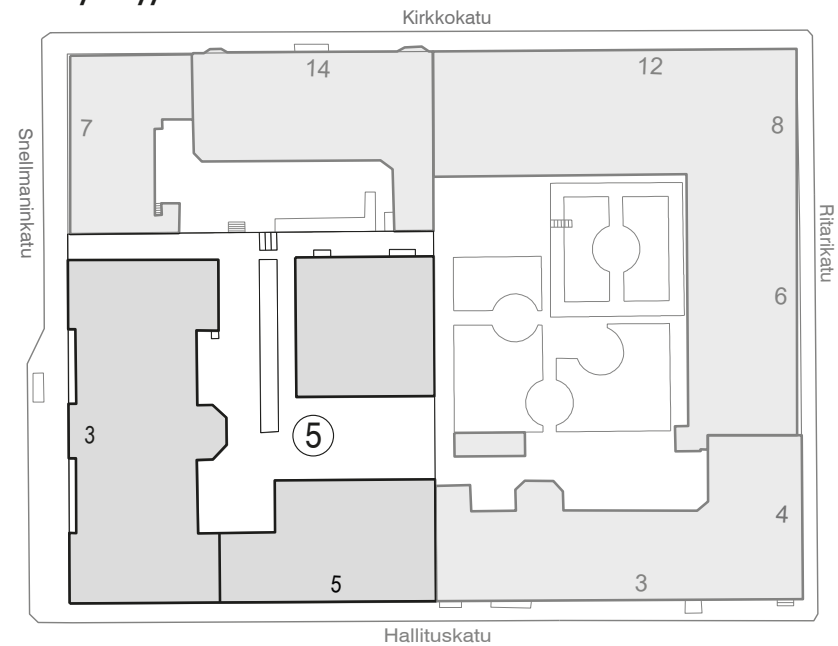

Pihan keskiosan kaivutyö
käynnissä marraskuussa
2001. Markku Heikkinen, HKM
Arpeanum 15.

Arkeologiset tutkimukset

Säilyneisyys

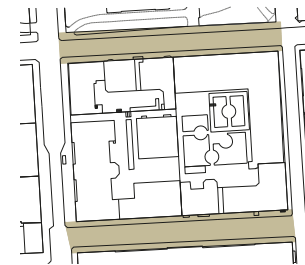

Tontilla nro 5 ei todennäköisesti ole säilyneitä 1800-lukua vanhempia kaupunkiasutukseen liittyneitä maakerroksia ja rakenteita.

Arkeologiset tutkimukset

Vuosi	Tutkimus	Tekijä	
2001–2002	Helsinki, Arpeanum. Arpeanumin pihan ja rakennuksen peruskunnostuksen maanrakennustöiden arkeologinen valvonta 2001–2002	Markku Heikkinen 2006	Helsingin kaupungin museo
2002	Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi	Teemu Mökkönen 2002	Museovirasto
2020	Valtioneuvoston linna, arkeologinen valvonta	Heini Ynnilä ja Kim Krappala	Ark-byroo

KIRKKOKATU JA HALLITUSKATU

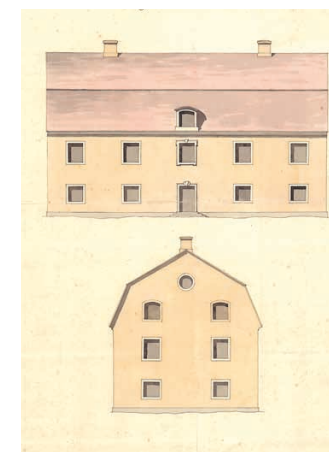
ASUTUSHISTORIA JA VANHAT KATULINJAT

Itä-länsisuuntainen **Kirkkokatu** on ollut tonttimaata 1600-luvun puolivälistä 1800-luvun alkuun asti nykyisen Snellmaninkadun ja Ritarikadun välisellä osuudella. Sen alueella olleet tontit kuuluivat kahteen eri kortteliin ja niitä erotti pohjois-eteläsuuntainen katu. Kolmesta läntisestä tontista kaksi (nrot 202 ja 203) ulottui nykyisestä korttelista nro 2 Kirkkokadulle asti. Kolmas tonteista (nro 197) jatkui vielä Kirkkokadulta nykyiseen kortteliin nro 12 (Majava) asti. Itäiset tontit (nrot 204, 205 ja 206) ulottuivat nykyisen kortteli nro 2:n kohdalta Kirkkokadulle. Pinta-alaltaan suurin tonteista (nro 204) jatkui myös nykyisen korttelin nro 12 alueelle asti.¹⁴⁵ Alue kuului 1600-luvulla *Suon neljänneksen*, joka sai 1700-luvulla nimen *Pohjoinen neljännes*. Nykyisen Kirkkokadun linjaus määriteltiin vuonna 1817 vahvistetussa Helsingin asemakaavassa. Kadun eteläpuolella oli kortteli nro 31 (Metsäsika) ja pohjoispuolella nro 30 (Majava). Kirkkokatu (Kyrcko Gatan) alkoi lännessä Fabianinkadun kulmasta ja kulki Tuomiokirkon pohjoispuolitse rantaan asti.¹⁴⁶

Vain **Hallituskadun** länsipään linjaus on Snellmaninkadun ja Ritarikadun välisellä osuudella noudattanut suunnilleen nykyistä katulinjaa 1600-luvun lopulta 1800-luvun alkupuolelle asti. Nykyisen Arppeanumin rakennuksen jälkeen katu nousi ylemmäs itä-koillisuuntaan ja kulki nykyisten Willebrandin ja Pihlflycktin talojen kohdalla. Katu oli rajana *Suon ja Kalastajamäen neljänneksille*, joista jälkimmäinen sijaitsi kadun eteläpuolella. Suunnilleen Hallituskatu 3A:n paikkeilla, nykyisen kadun keskivaiheilla oli koulurakennus, jonne johti Suurkadulta pohjois-eteläsuuntainen, Koulukaduksi tai Koulukujaksi nimetty katu.

Koulu sijaitsi kalliomäellä, jonka pohjoisosaa kutsuttiin Kouluvuoreksi (Skolberget) ja eteläosaa Kellovuoreksi (Klockberget).¹⁴⁷ Koulurakennuksen ympäristö oli todennäköisesti kalliopintainen. Kadun linjaus oikaistiin ja katu levennettiin 1800-luvun alkupuolella. Se sai vuonna 1817 hyväksytyssä asemakaavassa nimekseen Linnankatu (Slottgatan). Nimi muuttui vuonna 1836 Hallituskaduksi (Regerings Gatan).¹⁴⁸

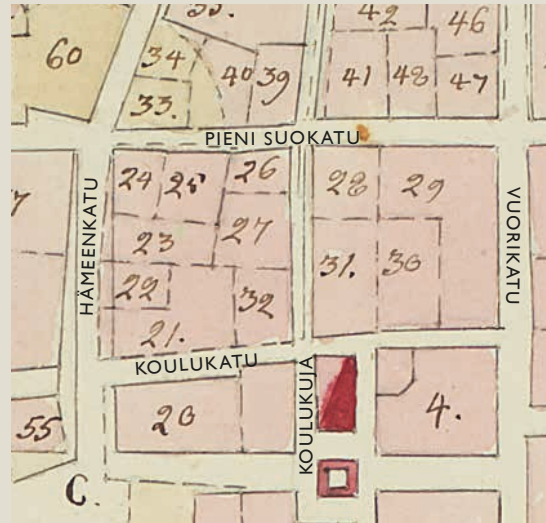
Nykyisen Hallituskadun itäosassa oli 1600-luvun lopulla ja 1700-luvun alussa Kalastajamäen neljänneksen kuulunut noin 891 m²:n laajuinen tontti nro 144, joka ulottui nykyiselle valtioneuvoston tontille asti. Sen omistajaksi oli merkitty kellonsoittaja Erick Johanson Brus. Tontti sai 1700-luvulla numeron 4. Sen omisti 1700-luvun puolivälin jälkeen Carlstedin leski. Vuonna 1800 tontti oli siirtynyt kellarimestari Grönqvistille. Kadulle on ulottunut 1600-luvun lopulla ja 1700-luvun alussa ilmeisesti myös kaupungin pienimpiin tontteihin lukeutuneet palovahti Matzsonin ja Jonas Befwerin tontit, joiden pinta-alat olivat alle 100 m². Tonttien paikalle rakennettiin triviaalikoulu vuosina 1755–1759.¹⁴⁹ Kaupungissa vuonna 1808 syttynyt tulipalo tuhosi nykyisen Hallituskadun eteläpuolisia tontteja ja kaupungin itäosaa. Pohjoiseen neljänneksen kuuluneella tontilla nro 4 sijainneet, kauppias Cristjersonin omistamat 2-kerroksinen, puurakenteinen asuinrakennus sekä ristikko- ja lautarakenteiset ulkorakennukset tuhoutuivat tulipalossa. Tontin vieressä sijainneet koulurakennus ja kellotapuli säästyivät tulipalossa.¹⁵⁰ Koulurakennus huutokaupattiin purettavaksi vuonna 1841. Sen osti kaupunginkirurgi Fredrik Pihlflyckt, joka omisti tontin naapurikorttelista.¹⁵¹

Kaksikerroksinen, mansardikattoinen koulurakennus oli valmistunut 1750-luvulla. Nordencreutzin suunnitelmapiirustus vuodelta 1755, Helsingin kaupunginmuseo 866:1.

1696/1707 L. Forsell/N. Avander. RA420571:02:0027:00001.

1763/1790-luku E. Göte/ E. L. Fonséen. UUB55616.

Helsingin kantakarttaan on merkitty vuosien 1696/1707 tontit, jotka ovat ulottuneet nykyiselle Hallituskadulle ja Kirkkokadulle. Vuoden 1696/1707 kaupunkimittaus, RA420571:02:0027:00001.

1696/1707			1763/1790-luku		1800	
Numero	Omistaja	Pinta-ala	Numero	Omistaja	Numero	Omistaja
144	Erick Johansson Brus Kläckringare	891 m ²	4	Kamr. Carlstedts änka	4	Källmästare Grönqvist
145	Jonas Befwer	98 m ²	-	-	-	-
146	Mickel Matzson Tornwacktz	70 m ²	-	-	-	-
147	Rådman Johan Burtz	1090 m ²	20	?	20	Handlare Engström
196	Erich Hindersson Timberman	267 m ²	33	Borgare Johan Hällström	33	Snickare Petter Granberg
197	Erich Christophersson	220 m ²	34	Borgare Johan Hällström	34	Skomakare Winberg
202	Hans Samuelsson	375 m ²	39	Sjöman Tjäskman	39	Förman Träskman
203	Hans Pahlsson	364 m ²	40	Skomakare Sandberg	40	Urmakare Elfström
204	Johan Hindersson Kotka	501 m ²	41	Perukmakare Berndts	41	Handelsman Lindeberg
205	Matz Malm öde	342 m ²	48	Snickare Anders Nygren	48	Snickare Nygrens änka
206	Petter Mickelsson	275 m ²	47	Borgare Thomas Kurehelin	47	Borgare C. G. Wickström

Kirkkokadun ja Snellmaninkadun kulma vuonna 1928. Eric Sundström, HKM N25436. Sama kadunkulma vuonna 2020.

NYKYTILANNE

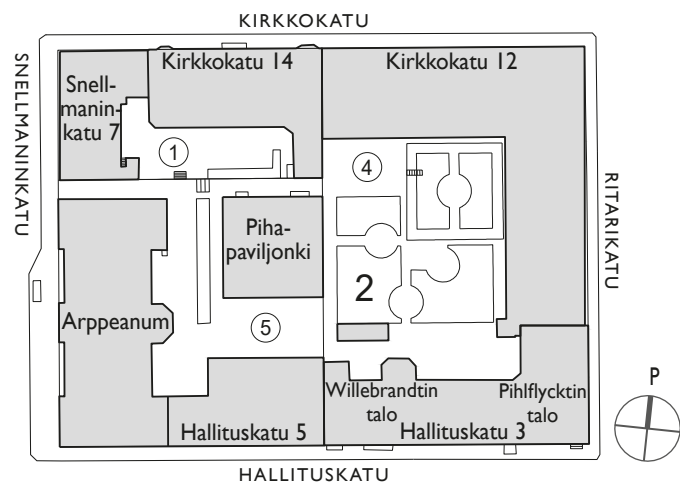
Kirkkokatu 11–14 välinen osuus on kivetty ja sen leveys on noin 8,5 metriä. Jalkakäytävä, jonka leveys on noin 2,8 metriä, on asfaltoitu Kirkkokatu 10:n osuudella ja kivetty Kirkkokatu 12:n kohdalla. Kadun pohjoispuolen jalkakäytävä on noin 3,6 metriä leveä ja se on päällystetty asfaltilla. Pohjoispuolen jalkakäytävän reuna on rajattu puistosta ja Säätytalon tontista teräsaidalla. Kulku korttelin nro 2:n maanalaisiin paikoitustiloihin on Kirkkokadulta portin ja ajoluiskan kautta.¹⁵²

Kadun osuudelle on asennettu vesi- ja viemäriputket, joista on liittymät tonteilla oleviin rakennuksiin.¹⁵³ Sähkö- ja puhelinkaapelit kulkevat kadun molemmin puolin jalkakäytävien kohdalla.¹⁵⁴ Kadun pohjoisreunassa on kaukolämpö- ja eteläreunassa kaasuputket.¹⁵⁵

Hallituskatu 3–5:n osuus on päällystetty asfaltilla. Kadun leveys on noin 10 metriä. Korttelin nro 1 kohdalla noin kolme metriä leveä jalkakäytävä on asfaltoitu ja korttelin nro 2 osuus on päällystetty nupukivillä ja kivilaatoilla lukuun ottamatta Arpeanumin osuutta, joka on asfaltoitu. Korttelin nro 2 kohdalla jalkakäytävän leveys on 2,8–3,1 metriä. Kadun molemmin puolin jalkakäytävillä kulkevat sähkö- ja puhelinkaapelit.¹⁵⁶ Kadun pohjoisreunassa on kaasuputket.¹⁵⁷ Kadun pinta on korkeimmillaan (+11.40) suunnilleen Willebrandin talon edustalla, josta se laskee kohti Ritarikatua lähes 2,5 metriä ja Snellmaninkatua kohti noin kolme metriä.

Hallituskadun korkeimmalla kohdalla on sijainnut triviaalikoulu, joka purettiin 1840-luvulla. Nykyisin kadun varrella on valtioneuvoston linna ja muita valtiohallinnon rakennuksia.

Nupukivillä päällystetty Kirkkokatu on ollut 1800-luvun alkuun asti tonttimaata. Katu on linjattu 1800-luvun alussa.

ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET JA SÄILYNEISYYS

Korttelien nro 2 ja korttelin nro 12 välisellä Kirkkokadun osuudella ei ole raportoituja kunnallistekniikan asennuksiin liittyviä arkeologisia valvontoja tai kaivauksia. Hallituskadulla Helsingin kaupunginmuseo valvoi vuosina 2007 ja 2010 kaukojäähdytysputkien asennusta varten tehtyjä kaivantoja.¹⁵⁸

Hallituskatu 3–4:n kohdalla kaivettiin vuonna 2007 kaukojäähdytysputkia varten noin 40 m²:n laajuinen ja 0,90–1,65 metriä syvä kaivanto eteläisen ajoradan kohdalle. Kaivannon pohjoispuolen maaleikkaus dokumentoitiin.¹⁵⁹ Kaivanto oli Ritarikadun kulmasta Hallituskatu 3–4:n kohdalle asti noin 16 metrin pituinen. Asfaltin ja sen pohjustussoran alla oli täyttömaata 25–30 cm. Aivan kaivannon länsipäässä oli asfaltin alla nupukiveys ja sen asennushiekkakerros. Täyttömaan alta löytyi 20–40 cm paksu tumma maakerros (+8.57 – +9.05). Sen alla oli hiekkakerroksia noin 55–90 cm:n paksuudelta. Kaivannon länsipäässä kallio (+8.85) alkoi heti tumman maakerroksen alta ja oli lähellä nykyistä maanpintaa. Kaivannon itäpäässä kallion pinta (+7.38) oli noin 1,65 metrin syvyydessä.¹⁶⁰ Hallituskatua rakennettaessa kalliota oli louhittu ja vanhat kaupunkiasutukseen liittyneet kulttuurikerrokset tuhottu.¹⁶¹

Hallituskatu 4–5:n välisellä alueella valvottiin kaukojäähdytysputkien kaivantoja huhtikuussa 2010.¹⁶² Kaivannon leveys oli 2,6 metriä ja pituus noin 50 metriä. Kadun pinta oli Ritarikadun päässä korkeudella +9.85 m ja kadun keskivaiheilla +11.36 m. Hallituskatu 4:n kohdalla kulki 11 metriä pitkä kaivanto kadun poikki. Hallituskatu 5:n kohdalla alkoi jalkakäytävän (pinta +11.30) alla noin 20 cm:n syvyydessä jo kallio, jonka pinta (+10.90) oli louhittu. Hallituskadun suuntaisessa kaivannossa alkoi asfaltin ja sen kantavan kerrosten alla mukulakivistä ladottu katu (pinta +9.75 – +11.23). Kiveyksen asennushiekkakerrosten alla oli hiekkakerroksia 10–20 cm:n paksuudelta. Louhittu kallion pinta alkoi Ritarikadun päässä korkeudella +9.43 m. Kaivannon keskivaiheilla se oli korkeudella +10.55 – +11.00 m. Hallituskatu 5:n kohdalla jal-

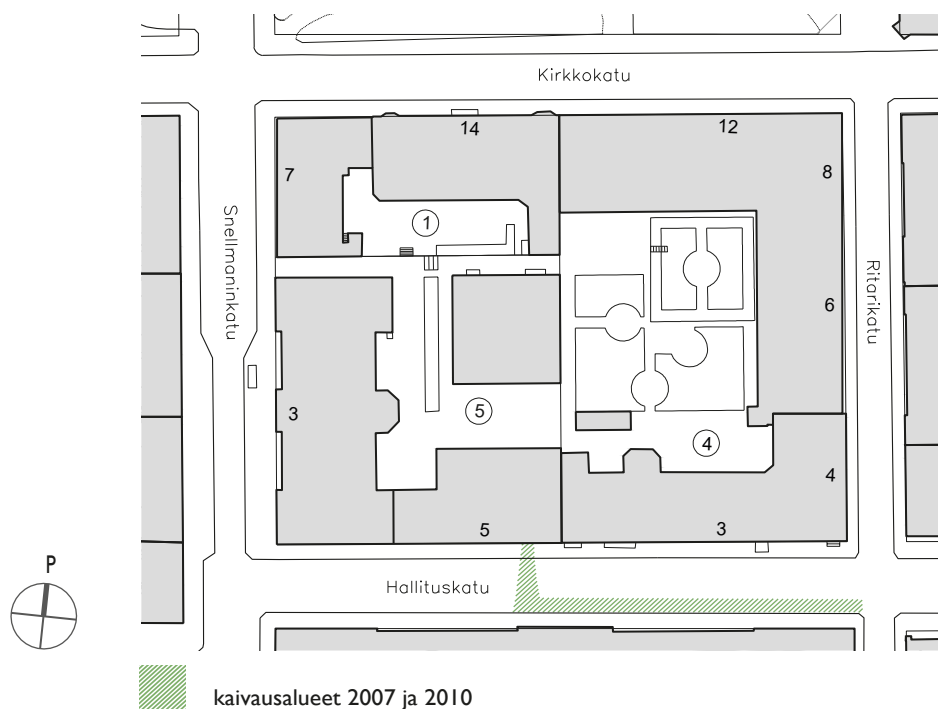

Hallituskatu 4:n kohdalla kallio nousi lähelle maanpintaa. Markku Heikkinen 13.4.2010, HKM Hallituskatu 03.

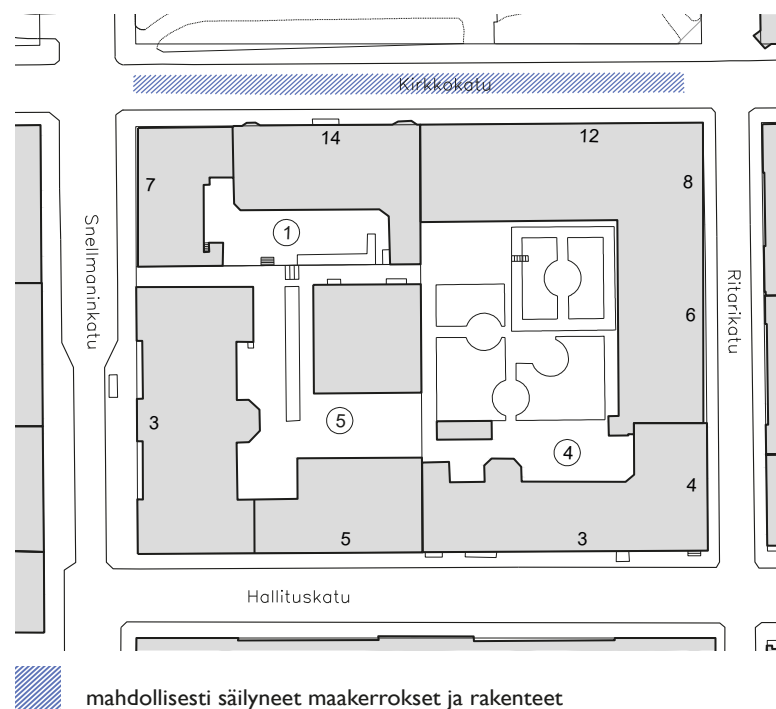
käytävä oli päällystetty nupukivillä (+11.00). Rakennuksen vieressä louhittu kalliopinta oli korkeudella +10.60 m.¹⁶³ Kadulla ei ollut säilynyt vanhoja Vironniemen aikaisia kaupunkikerrostumia tai rakenteita. Ne olivat ilmeisesti tuhoutuneet jo 1800-luvun alussa, kun katulinjan oikaisua varten kalliota on louhittu.¹⁶⁴

Kortteleiden nro 2 ja nro 12 väliseltä Kirkkokadulta ei ole raportoituja kunnallistekniikan asennuksiin liittyviä arkeologisia valvontoja tai kaivauksia. Näiden kaivantojen ulkopuolella on mahdollisesti säilynyt muinaisjäännoiksi tulkittavia maakerroksia ja rakenteita noin 390 m²:n laajuisella alueella. Kortteleiden nro 1 ja nro 2 välisellä Hallituskadun alueelta ei ole aikaisemmissa arkeologisten valvonnoissa tavattu säilyneitä muinaisjäännoiksi tulkittavia maakerroksia ja rakenteita. Kallion pinta on vanhojen karttojen mukaan ollut nykyisellä katualueella pitkälti näkyvissä ja sitä on louhittu 1800-luvun alkupuolella Hallituskadun oikaisemisen yhteydessä.

Arkeologiset tutkimukset

Säilyneisyys

Arkeologiset tutkimukset			
Vuosi	Tutkimus	Tekijä	
2002	Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi	Teemu Mökkönen 2002	Museovirasto
2007	Helsinki Esplanadin puisto, Eteläesplanadi-Unioninkatu, Yliopistonkatu-Unioninkatu, Mariankatu-Kirkkokatu, Hallituskatu-Ritarikatu ja Rauhankatu. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueella tehtyjen kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvontakertomus 2005–2007	Markku Heikkinen 2008	Helsingin kaupunginmuseo
2009–2011	Helsinki, Kirkkokatu-Ritarikatu-Rauhankatu-Hallituskatu, Unioninkatu, Sofiankatu ja Pohjoisesplanadi-Katariinankatu 2009–2011. Historiallisella kaupunkialueella (1640-) tehtyjen katualueiden kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvonta	Markku Heikkinen 2012	Helsingin kaupunginmuseo

SÄILYNEISYYS

Kortteli nro 2 on tutkittu arkeologisin menetelmin ainoastaan tontin nro 5 alueella vuosina 2001 ja 2002. Korttelissa tehtiin laajamittaisia maankaivutöitä 1970- ja 1980-luvulla uudisrakentamisen yhteydessä. Ainoastaan tontilla nro 1 on mahdollisesti säilynyt 1800-lukua vanhempia kaupunkiasutukseen liittyneitä maakerroksia ja rakenteita sekä Kirkkokadulla, kortteleiden nro 2 ja nro 12 välisellä osuudella.

Tontilla nro 1 ei ole tehty arkeologisia tutkimuksia eikä raportoituja tarkastuksia Museoviraston suorittamaa vuoden 2002 kaupunkiarkeologista inventointia lukuun ottamatta. Paikalta on löytynyt 1900-luvun alussa kerrostalon rakentamisen yhteydessä esineitä, jotka ajoittuvat 1600–1800-luvuille. Rakennusten sisäpuolella olevat maakerrokset ja rakenteet ovat tuhoutuneet kellaritilojen rakentamisen ja perustusten lujittamisen yhteydessä. Osa nykyisistä rakenteista on louhittu kallioon. Piha-alueella on mahdollisesti säilynyt kulttuurikerroksia ja rakenteita pihakiveyksen alla kaukolämpö- ja viemärikaivantojen ulkopuolella arviolta noin 380 m²:n laajuisella alueella.

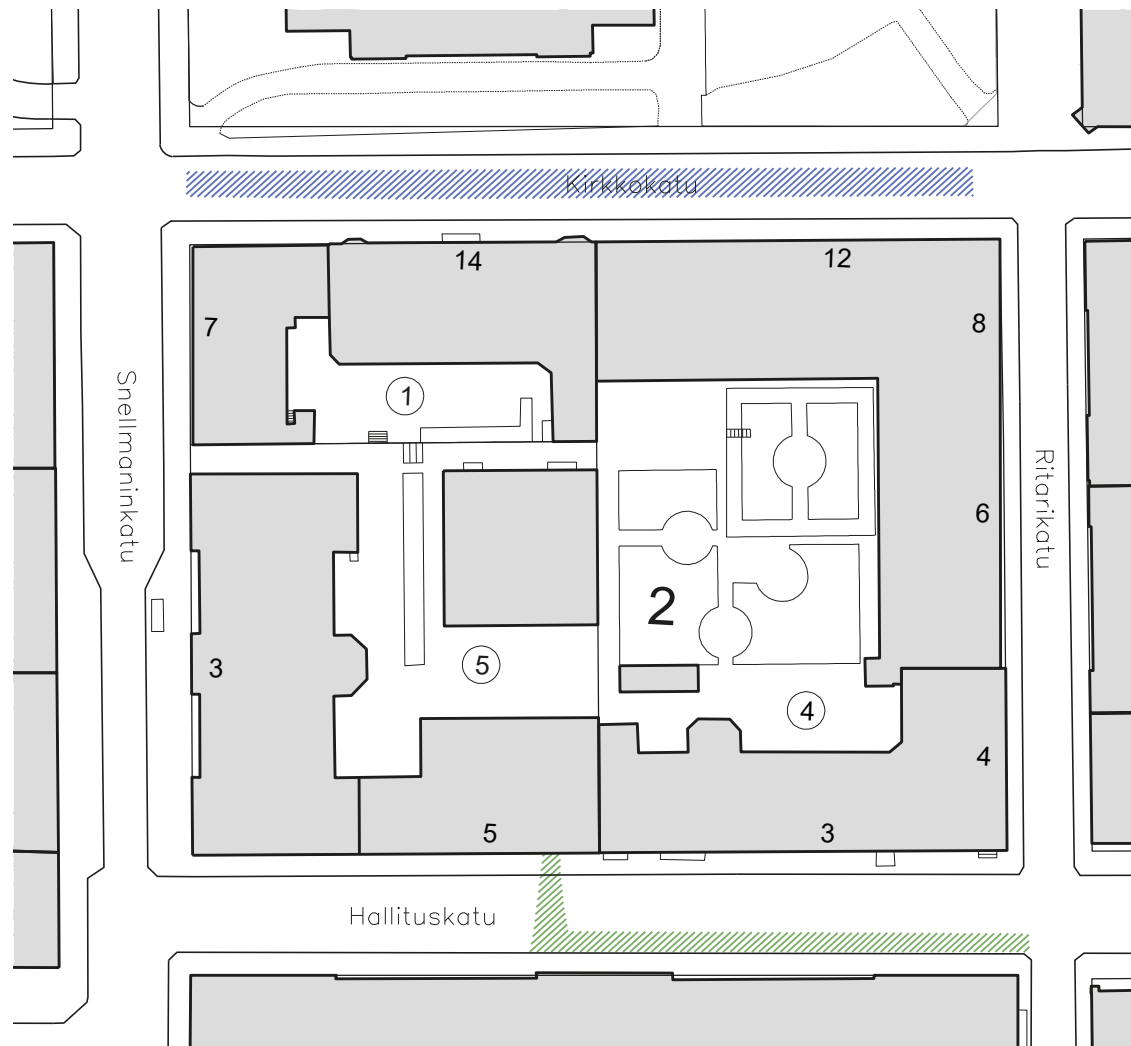
Tontin nro 4 alueella ei ole tietoa dokumentoiduista vanhoista rakenteista ja maakerroksista. Koko tontin piha-alueelta poistettiin 1970–1980-luvuilla maakerrokset ilman arkeologisia tutkimuksia tai valvontoja rakennustöiden yhteydessä. Hallituskadun ja Ritarikadun kulmauksessa olevan Pihlflycktin talon kohdalla ovat Helsingin vanhan asemakaavan aikaiset maakerrokset ja rakenteet tuhoutuneet ilmeisesti jo 1840-luvulla, mutta viimeistään 1970-luvulla kellarin lattiataason laskemisen yhteydessä. Ns. Willebrandin talossa ei ole ollut alun perin kellarikerrosta. Kallio on todennäköisesti lähellä maan pintaa. Piha-alueelle rakennusten viereen on asennettu kaukolämpöputket ja sadevesiviemärit. Tontilla nro 4 ei ole todennäköisesti enää säilynyt

muinaisjäännoiksi tulkittavia maakerroksia ja rakenteita.

Tontilta nro 5 poistettiin maakerroksia ja muokattiin kalliota jo 1860-luvulla rakennustöiden yhteydessä. Laajamittaiset maanpoistot tehtiin 1970–1980-luvuilla ilman arkeologisia tutkimuksia. Kallion pinta on alun perin ollut lähellä maan pintaa sekä Snellmaninkadun että Hallituskadun puolella. Kalliota louhittiin vielä 1970-luvulla valtioneuvoston paviljongin rakennustöiden yhteydessä sekä Arppeanumin peruskorjauksen aikana 2000-luvulla. Pihapaviljongin alueella vanhat maakerrokset ja rakenteet on kaivettu pois kokonaan 1970-luvulla. Arppeanumin kohdalla on vanhat rakenteet ja maakerrokset poistettu todennäköisesti kokonaan jo 1860-luvulla. Rakennusaikaisia täyttömaita poistettiin 2000-luvun alussa ja kalliota louhittiin lisää. Tontilla nro 5 ei ole todennäköisesti enää säilynyt muinaisjäännoiksi tulkittavia maakerroksia ja rakenteita.

Kortteleiden nro 2 ja nro 12 väliseltä Kirkkokadulta ei ole raportoituja kunnallistekniikan asennuksiin liittyviä arkeologisia valvontoja tai kaivauksia. Näiden kaivantojen ulkopuolella on mahdollisesti säilynyt muinaisjäännoiksi tulkittavia maakerroksia ja rakenteita noin 390 m²:n laajuisella alueella.

Kortteleiden nro 1 ja nro 2 välisellä Hallituskadun alueella ei ole aikaisemmissa arkeologissa valvonnoissa tavattu säilyneitä, muinaisjäännoiksi tulkittavia maakerroksia ja rakenteita. Kallion pinta on vanhojen karttojen mukaan ollut nykyisellä katualueella pitkälti näkyvissä ja sitä on louhittu 1800-luvun alkupuolella Hallituskadun oikaisemisen yhteydessä.

- arkeologiset kaivausalueet 2001–2002, 2007 ja 2010
- mahdollisesti säilyneet maakerrokset ja rakenteet

LÄHDEVIITTEET

- 1 Niukkanen 2004, 8.
- 2 Sinisalo & Lindquist 1958; Koskinen 1978; Mökkönen 20012, 20–21; Niukkanen 2004, 29.
- 3 Heikkinen 2006.
- 4 Kansallismuseon löytöluettelo vuodelta 1905, KM4507:1–38.
- 5 Mökkönen 2002.
- 6 Niukkanen toim. 2009, 23; <http://akp.nba.fi/wiki/historiallinen-kaupunki>, viitattu 29.6.2020.
- 7 Niukkanen 2004, 29.
- 8 Kostet 1995, 43–44; Helsingin asemakaavasuunnitelma 1600-luku, KrA040612016101.
- 9 Mökkönen 2002, 5 ja kuva 6, Liite 3.1; Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001.
- 10 Asemapiirustus vuodelta 1763, UUB55616.
- 11 Asemapiirustus vuodelta 1809, UUB55615; Asemapiirustus vuodelta 1810, KA Helsinki 29/2D.
- 12 Lindberg & Rein 1950; Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki lc* 30.
- 13 Helsingin kaupungin Sinetti-arkistojärjestelmä <https://yksi.disec.fi/Yksa4/id/139880985081900/?view=list&history=1&ref=results#tab/basic>, viitattu 16.6.2020.
- 14 Helsingin kaupungin paikkatietoaineistot sivusto, viitattu 27.5.2020. https://www.hel.fi/helsinki/fi/kartat-ja-liikenne/kartat-ja-paikkatieto/paikkatiedot+ja+-aineistot/koordinaattitot_ja+_korkeudet/koordinaatti_ja_korkeusjarjestelmat.
- 15 Suolahti 1950, 258–263.
- 16 Suolahti 1950, 277.
- 17 Suolahti 1950, 277–278, 285, 321.
- 18 Kostet 1995, 42.
- 19 Kostet 1995, 43–44; Helsingin asemakaavasuunnitelma vuodelta 1645, KrA040612016101, kopio alkuperäisestä kartasta.
- 20 Helsingin asemakaavasuunnitelma vuodelta 1645, KrA040612016101, kopio alkuperäisestä kartasta.
- 21 Mökkönen 2002, 6–7.
- 22 Helsingin kaupunkimittaus vuodelta 1808, kopio vuodelta 1817; KrA040612016119; Aminoff & Pesonen 1992, 35.
- 23 Ollilla & Toppari 1998, 10; Heikkinen 2006, 14.
- 24 Hornborg 1950, 41.
- 25 Aminoff & Pesonen 1992, 32–33.
- 26 Lilius 2014, 152.
- 27 Lilius 2014, 155–156.
- 28 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001; Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13; Asemapiirustus vuodelta 1809, UUB55615.
- 29 Hornborg 1950, 232.
- 30 Suolahti 1950, 422–423; Hietala & Helminen 2009, 11, 14.
- 31 Hornborg 1950, 16.
- 32 Hornborg 1950, 26, 31–32, 39.
- 33 Ahonen 1988, 190.
- 34 Hornborg 1950, 28–29; Suolahti 1950, 428.
- 35 Ahonen 1988, 192.
- 36 Hornborg 1950, 70–71.
- 37 Lindberg & Rein 1950, 10–11.
- 38 Hornborg 1950, 259.
- 39 Hornborg 1950, 253.
- 40 Suolahti 1950, 319.
- 41 Suolahti 1950, 326.
- 42 Lindberg & Rein 1950, 10.
- 43 Aminoff & Pesonen 1992, 35.
- 44 Gardberg 1997, Kansallisbibliografia <http://urn.fi/urn:nbn:fi:skskbg-000578>, viitattu 26.6.2020.
- 45 Hornborg 1950, 216, 222.
- 46 Asemapiirustus vuodelta 1763, UUB55616.
- 47 Hornborg 1950, 226, 230, 252.
- 48 Helsingin asemapiirustus vuodelta 1763/1790, KA Helsinki 25; Hornborg 1950, 233.
- 49 Aminoff & Pesonen 1992, 32.
- 50 Aminoff & Pesonen 1992, 35; Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 ja Niels Avander vuonna 1707 uudistama Helsingin asemapiirustus, jonka asukasluettelo on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13; Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki lc* 30.
- 51 Aminoff & Pesonen 1992, 35; Helsingin asemapiirustus vuodelta 1816, KrA040612016118.
- 52 Hornborg 1950, 71.
- 53 Lilius 2014, 152.
- 54 Hornborg 1950, 71.
- 55 Lindberg & Rein 1950, 12; Asemapiirustus vuodelta 1809, UUB55615.
- 56 Lindberg & Rein 1950, 12.
- 57 Helsingin kaupungin Sinetti-arkisto <https://yksi.disec.fi/Yksa4/id/139880985081900/?view=list&history=1&ref=results#tab/basic>, viitattu 16.6.2020; Näveri 2012, 16, 18; Lindberg & Rein 1950, 29, 32.
- 58 A. Ehrenstömin ja T. Steinheilin Helsingin asemakaava vuodelta 1820, KA Helsinki 158.
- 59 Aminoff & Pesonen 1992, 42–43; Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki lc* 30.
- 60 Kolhonen & Puranen 2020, 28.
- 61 Kolhonen & Puranen 2020, 241.
- 62 Sinisalo 1998, 10; Lindberg & Rein 1950, 57.
- 63 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13.
- 64 Mökkönen 2002, liite 3.1; Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Asemapiirustuksen tonttien luettelo asukkaista on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13.
- 65 Suolahti 1950, 422–423.
- 66 Mökkönen 2002, liite 3.2.
- 67 Helsingin asemapiirustus ja linnoitus suunnitelma vuodelta 1763, UUB55616; Helsingin asemapiirustus vuodelta 1763/1798; KA Helsinki 25.
- 68 Helsingin asemapiirustus vuodelta 1816, KrA040612016118.
- 69 Helsingin asemapiirustus vuodelta 1763/1790, UUB 55616; Asemapiirustus vuodelta 1820, KA Helsinki 158.
- 70 Mökkönen 2002, liite 3.5; Asemapiirustus vuodelta 1808, UUB 55615.
- 71 Asemapiirustus vuosilta 1812–1817, KA Helsinki KA Helsinki lc *28; Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki lc *30.
- 72 Kolhonen & Puranen 2020, 30.
- 73 Kolhonen & Puranen 2020, 169.
- 74 Kolhonen & Puranen 2020, 65, 170, 175.
- 75 Kolhonen & Puranen 2020, 170.
- 76 Winterhalter & Tainio 2014, 22; Kolhonen & Puranen 2020, 65.
- 77 Kolhonen & Puranen 2020, 176.
- 78 Kolhonen & Puranen 2020, 23, 26, 172, 176, 178.
- 79 Kansallismuseon löytöluettelo vuodelta 1903.
- 80 Kansallismuseon löytöluettelo vuodelta 1905, KM4507:1–38.
- 81 Kansallismuseon löytöluettelot vuosilta 1903 ja 1905.

- 82 Mökkönen 2002.
- 83 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt vuonna 1707 tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13.
- 84 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13.
- 85 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13.
- 86 Asemapiirustus vuosilta 1769–1790, UUB55616.
- 87 Asemapiirustus 1769–1790, UUB55616; Tonttikortisto Berndt Aminoffin kokoelma, HKA Ba:1.
- 88 Asemapiirustus 1769–1790, UUB55616; Tonttikortisto Berndt Aminoffin kokoelma, HKA Ba:1.
- 89 Asemapiirustus ja linnoitus suunnitelma vuodelta 1763, KrA040612016057.
- 90 Tonttikortisto Berndt Aminoffin kokoelma, HKA Ba:1.
- 91 Kolhonen & Puranen 2020, 47.
- 92 Kolhonen & Puranen 2020, 98.
- 93 Kolhonen & Puranen 2020, 188.
- 94 Kolhonen & Puranen 2020, 5, 200, 206.
- 95 Kolhonen & Puranen 2020, 40, 45.
- 96 Kolhonen & Puranen 2020, 98, 100–101.
- 97 Kolhonen & Puranen 2020, 23, 47, 50, 128–129.
- 98 Kolhonen & Puranen 2020, 23, 47, 50, 122.
- 99 Kolhonen & Puranen 2020, 51, 118–119, 125.
- 100 Kolhonen & Puranen 2020, 123, 137.
- 101 Kolhonen & Puranen 2020, 200, 206.
- 102 Kolhonen & Puranen 2020, 100.
- 103 Kolhonen & Puranen 2020, 228.
- 104 Mökkönen 2002; Ynnilä & Krappala 2020.
- 105 Mökkönen 2002, liite 6.3.
- 106 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13; Tonttikortisto Berndt Aminoffin kokoelma, HKA Ba:1.
- 107 Hornborg 1950, 293.
- 108 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13.
- 109 Asemapiirustus vuosilta 1769–1799, UUB55616.
- 110 Asemapiirustus 1769–1790, UUB55616; Tonttikortisto Berndt Aminoffin kokoelma, HKA Ba:1.
- 111 Asemapiirustus ja linnoitus suunnitelma vuodelta 1763, KrA040612016057.
- 112 Tonttikortisto Berndt Aminoffin kokoelma, HKA Ba:1.
- 113 Kolhonen & Puranen 2020, 29.
- 114 Kolhonen & Puranen 2020, 156, 140, 110.
- 115 Winterhalter & Tainio 2014, 13; Kolhonen ja Puranen 2020, 52.
- 116 Kolhonen & Puranen 2020, 156; Winterhalter 2004, 30–31.
- 117 Winterhalter 2004, 31.
- 118 Ollila & Toppari 1998, 10; Heikkinen 2006, 14; Winterhalter & Tainio 2014, 27.
- 119 Kolhonen & Puranen 2020, 52–53, 145.
- 120 Kolhonen & Puranen 2020, 218.
- 121 Kolhonen & Puranen 2020, 141, 145, 150, 154.
- 122 Kolhonen & Puranen 2020, 212, 214.
- 123 Kolhonen & Puranen 2020, 141.
- 124 Helasvuo, Svartström & Mustonen 2010, 127; Kolhonen & Puranen 2020, 228.
- 125 Heikkinen 2006, 19.
- 126 Winterhalter 2004, 96.
- 127 Kolhonen & Puranen 2020, 230.
- 128 Heikkinen 2006.
- 129 Heikkinen 2006, 21; Winterhalter 2004, 80.
- 130 Heikkinen 2006, 23.
- 131 Winterhalter 2004. Maakerrokset poistettiin ainakin huoneesta 109, 111 ja käytävästä 116.
- 132 Ynnilä & Krappala 2020.
- 133 Heikkinen 2006, 18, 21.
- 134 Heikkinen 2006, 23.
- 135 Winterhalter 2004, 80.
- 136 Heikkinen 2006, 22–23.
- 137 Winterhalter & Tainio 2014, 62.
- 138 Heikkinen 2006, 22.
- 139 Heikkinen 2006, 23.
- 140 Winterhalter 2004, 31.
- 141 Winterhalter 2004, 95, 101–103, 114.
- 142 Winterhalter 2004, 30–31; Winterhalter & Tainio 2014, 27.
- 143 Heikkinen 2006, 18, 22–23.
- 144 Winterhalter 2004, 11, 31.
- 145 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt vuonna 1707 tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13. Mökkönen 2002, liite 3.1.
- 146 Aminoff & Pesonen 1992, 42; Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki Ic* 30.
- 147 Asemapiirustus vuodelta 1696/1707; RA420571:02:0027:00001. Forsellin vuoden 1696 Helsingin asemapiirustukseen on Niels Avander lisännyt vuonna 1707 tontin omistajista luettelon, joka on julkaistu teoksessa Hietala, Helminen & Lahtinen toim. 2009, 13. Mökkönen 2002, liite 3.1; Aminoff & Pesonen 1992, 35.
- 148 Aminoff & Pesonen 1992, 42–43; Asemapiirustus vuodelta 1823, KA Helsinki Ic* 30.
- 149 Lindberg & Rein 1950, 10.
- 150 Hornborg 1950, 616, 619–620; Helsingin asemakaavapiirustus vuodelta 1809. Siihen on merkitty tulipalossa vuonna 1808 tuhoutuneet alueet, UUB55615; Helsingin asemakaavapiirustus vuodelta 1810, KA Helsinki Ic *29/2D.
- 151 Bonsdorff, Sinisalo & Winterhalter 2019, 24.
- 152 Kolhonen & Puranen 2020, 228.
- 153 Mökkönen 2002, liite 6.1.
- 154 Mökkönen 2002, liite 6.2.
- 155 Mökkönen 2002, liite 6.3.
- 156 Mökkönen 2002, liite 6.2.
- 157 Mökkönen 2002, liite 6.3.
- 158 Heikkinen 2008, 3; Heikkinen 2012, 63.
- 159 Heikkinen 2008, 3, 109; Heikkinen 2012, 63.
- 160 Heikkinen 2008, 3, 108–109.
- 161 Heikkinen 2008, 108; 122.
- 162 Heikkinen 2012, 63, kartat 20–21, kuvat 314–317.
- 163 Heikkinen 2012, 63.
- 164 Heikkinen 2012, 8, 79.

LÄHTEET

Arkistot

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Berndt Aminoffin kokoelma (1696–1956), tonttikortisto Ba:I

Helsingin kaupunginmuseo (HKM)

Kuva-arkisto

Kansallisarkisto (KA)

Kaupunkikartat

Museoviraston arkisto (MVA)

Historian kuvakokoelma (HK)

Kulttuuriympäristön tutkimusraportit (KYPPI)

Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma (KYP)

Rakennushistorian kuvakokoelma (RHO)

Ruotsin sota-arkisto (KrA)

Utländska stads- och fästningsplaner

Ruotsin valtionarkisto (RA)

Uppsalan yliopiston kirjasto (UUB)

Painamattomat lähteet

Heikkinen Markku 2006: Helsinki, Arppeanumin pihan ja rakennuksen peruskunnostuksen maanrakennustöiden arkeologinen valvonta 2001–2002. Helsingin kaupunginmuseo.

Heikkinen Markku 2008: Helsinki Esplanadin puisto, Eteläesplanadi-Unioninkatu, Yliopistonkatu-Unioninkatu, Mariankatu-Kirkkokatu, Hallituskatu-Ritarikatu ja Rauhankatu. Historiallisen ajan (1640-) kaupunkialueella tehtyjen kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvontakertomus 2005–2007. Helsingin kaupunginmuseo.

Heikkinen Markku 2012: Helsinki, Kirkkokatu-Ritarikatu-Rauhankatu-Hallituskatu, Unioninkatu, Sofiinkatu ja Pohjoisesplanadi-Katariinankatu 2009–2011. Historiallisella kaupunkialueella (1640-) tehtyjen katualueiden kunnallisteknisten töiden arkeologinen valvonta. Helsingin kaupunginmuseo.

Koskinen, Helinä 1978: Tutkimuskertomus Valtioneuvoston linnan eteläsiivessä tehdyistä kaivauksista 13.3.–20.3.1970. Museoviraston arkisto.

Sinisalo, Antero ja Lindquist, Theodor 1958: Selostus Th. Lindquistin ja maisteri A. Sinisalon käynnistä tutkimassa valtioneuvoston talon kivijalan alta löytyneitä kierreportaita marraskuun 4 päivänä 1958. Museoviraston arkisto.

Winterhalter, Kati 2004: Arppeanum 2001–2003. Työmaadokumentointi. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy.

Painetut lähteet

Ahonen, Voitto 1988: Jälleenrakennuksen politiikka ja talous. Kaupunkien toipuminen isostavihasta noin vuoteen 1740.

Aminoff, Berndt, Pesonen Leo A. 1992: Helsingin kadunnimistön synty ja kehitys vuoteen 1946 mennessä. Helsingin kadunnimet. Toinen korjattu painos. Helsingin kaupungin julkaisuja 24.

Bonsdorff, Mikko, Sinisalo Jarkko ja Winterhalter Kati 2019: Valtioneuvoston linna, kortteliselvitys. Rakennushistoriaselvitys. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy.

Helasvuo, Olli, Svartström, Niina ja Mustonen, Tapani 2010: Sisäasiainministeriön ja valtioneuvoston paviljonki. Rakennushistoriaselvitys ja arkkitehtuurianalyysi. arkkitehdit mustonen Oy 2010.

Hietala, Marjatta; Helminen, Martti; Lahtinen, Merja (toim.) 2009. Helsinki. Historiallinen kaupunkikartasto. Helsingfors. Historic Towns Atlas. Helsingin kaupunki, tietokeskus.

Hornborg, Eirik 1950: Ajanjakso 1721–1809. Helsingin kaupungin historia II osa.

Kolhonen, Pasi ja Puranen, Mia 2020: K2 Metsäsika-kortteli. Kortteliselvitys. Livady Oy.

Kostet, Juhani 1995: Cartographia urbium Finnicarum. Suomen kaupunkien kaupunkikartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa. Monumenta cartographica septentrionalia I.

Lilius, Henrik 2014: Suomi kaupungistuu suurvalta-ajalla. Suomen kaupunkirakentamisen historia I. Toim. Henrik Lilius ja Pekka Kärki. SKS.

Lindberg, Carolus ja Rein, Gabriel 1950: Asemakaavoittelu ja rakennustoiminta. Ajanjakso 1809–1875. Helsingin kaupungin historia III:1.

Möckönen, Teemu 2002: Helsinki – Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto.

Niukkanen, Marianna 2004: Kaupungit muinaisjäänneinä, kaupunkiarkeologia Suomessa. Städerna som fornlämningar, stadsarkeologi i Finland.

Niukkanen, Marianna 2009: Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäänneet, tunnistaminen ja suojelu. Museoviraston Rakennushistoria osaston oppaita ja ohjeita osa 3.

Näveri, Mikko 2012: Kukulalta kalliolle, asemakaavoituksen vaiheita. Unioninakseli -pääkaupungin läpileikkaus. Toim. Henrik Meinander.

Ollila, Kaija ja Toppari, Kirsti 1998: Puhvelista Punatulkkuun Helsingin vanhoja kortteita. Kahdeksas painos.

Sinisalo, Jarkko 1998: Senaatintalo – Valtioneuvoston linna: Rakentuminen ja arkkitehtuuri. Valtioneuvoston linna. Toim. Jorma Selovuori.

Suolahti, Eino 1950: Ensimmäinen Vironniemen Helsinki. Helsingin kaupungin historia I osa.

Winterhalter, Kati ja Tainio, Kersti 2014: Arppeanum. Entinen Keisarikunnan Aleksanterin yliopiston laboratorio- ja museorakennus. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy.

Ynnilä, Heini ja Krappala, Kim 2020: Valtioneuvoston linna, arkeologinen valvonta. Ark-byroo.

Piirustukset

Kansallisarkisto (KA)

KA Helsinki Ic *25 A. E. Gete. Geographiska Charta öfver Helsingfors Stad. Med närmaste Belägenhet efter Högvälborne Herr Generalen och Commendeuren Ehrensvärds Befallning af Artillerielieut. Afmätt År 1763 Lieutenant af artiller A. E. Gete. År 1790 Transporterad och Renoverad af Stadsingenieuren Ernst Leonh. Fonséen.

KA Helsinki Ic *28 A. Kocke ja A. Ehrenström. Plan de la Ville de Helsingfors, tel qu'il a été approuvé, par La Majeste Impériale; montrant ce qui en a été exécuté depuis le mois de Mai 1812 jusqu'au 30 Juin 1817.

KA Helsinki Ic *29/2D And. Kocke Plan Ritning öfver Helsingfors stad. Dels Copierad dels Transporterad och afmätt den 20. December 1810.

KA Helsinki Ic *30 A. F. Granstedt. Plan Charta öfver Helsingfors stad. Utvisande så väl dess ännu varande gamla Qvarter och Gator, som äfven den nya av Hans Kejsrerliga Majestät i Nåder approberade Reglering. Kopierad den 14 juni 1823.

Ruotsin sota-arkisto (KrA)

KrA040612016101 Helsingfors. Kartta on todennäköisesti vuodelta 1645 ja maanmittari Hans Hanssonin laatima.

KrA040612016057 A. E. Gete. Charta öfver Helsingfors Stad med Dels Närmesta Belägenhet. Afmätt År 1763.

KrA 040612016:119 J. U. Ekwall, P. Palmgren. Nouveau Plan de la ville Helsingfors en Finlande. 1808. Copierad 1817.

Ruotsin valtionarkisto (RA)

RA420571:02:0027:00001 Lars Forsell. Geometrisk grundritning öfver stapelstaden Helsingfors i Nyhland, och alle des tillhörige åkrar, afmätte anno 1696 af sahl. Renoverat och beskrefven anno 1701.

Uppsala universitetsbibliotek (UUB)

UUB55616 A. E. Gete Chart öfver Helsingfors Stad. Med närmaste Belägenhet. Afmätt År 1763 På Herr Generalen Ehrensvärds Befallning af Artillerielieut. A. E. Gete. År 1790 Transporterad och Renov. af Stadsingenieuren Ernst Leh. Fonséen. Copieradt 1799 af F.A. Wibling.

UUB55615 J. U. Ekwal, O. N. Wallenberg. Planritning öfver Helsingfors stad sådan den befänts efter eldswädan den 17 nov. 1808. Helsingfors den 4. Februarii 1809.

Sennott's